

Református templom Viskén (Kárpátalja)

Becske István amatőr festő munkája

Forrás: http://amatorfesto.network.hu/kepek/a_becske_istvan_galery/a_viski_reformatus_templom

2016/3.
MÁJUS–AUGUSZTUS

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2016. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	1000	1200
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	800	1000
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	800	1000
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	1000	1200
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	600	750
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára <i>(Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.)</i>	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1300	1550
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	600	750
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	600	750
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	900	1000
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	700	800
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály <i>(Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás.)</i>	960	1100
TR 0024	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7–8. osztály <i>(Átdolgozott kiadás)</i>	650	800

MAGYARTANÍTÁS

2016. 3. szám

LVII. évfolyam

Lektorált módszertani folyóirat.

A megjelenő cikkeket a szerkesztőbizottság két tagja vagy két felkért külső szakember lektorálja.

Megjelenik elektronikus formában (e-mail-mellékletben megküldött pdf-állományként) évente ötször:

január, március, május, szeptember és november hónapban.

A korábbi számok hozzáférhetők az alábbi webhelyen:

<http://www.trezorkiado.fw.hu/indexmtan.html>

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

Szerkesztőbizottság:

**Adamik Tamás, Benczik Vilmos,
Hangay Zoltán, Merényi Hajnalka,
Raátz Judit, Zimányi Árpád**

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: adamiktamasne@t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Az elektronikus kiadás előfizetési díja 2016-ra: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó címen, levélben, e-mailben, telefonon vagy telefaxon. Fizetést a megrendelést követően megküldött számla alapján csekken vagy átutalással.

TARTALOM

IRODALOMOLVASÁS

Orlovsky Géza: Zrínyi olvasásáról..... 2

Major Hajnalka: „Jó szerencse, semmi más”.

A Szigeti veszedelem retorikai elemzése.. 5

Keller Péter: Irgalmasság és igazságosság.

Az Isten rabjai üzenete a mának 7

H. Tóth István: Olvasunk együtt?

Gárdonyi Géza: Büntárgyalás 11

KÁRPÁTALJAI IRODALOM

Lengyel János: A hallgatás ára.

Beszélgetés Becske József Lajos kárpátaljai költővel 17

KÖNYVBEMUTATÓ

Bozsik Gabriella: Dóra Zoltán

új könyve elé (Nyelvőréségen a Dunakanyarban) 19

A TANÍTÁS MŰHELYE

Sólyom Réka: Amikor a félreértés is hasznos:

a neologizmusok és a nyelvi változási folyamatok témaköre az alap- és középfokú oktatásban 21

RETORIKA

Újszászi Bogár László: Egy hatásos érvelési

technika: az őszinteség vagy az őszinteség látszata 25

SZÓNOKVERSENY

Kmettné Balogh Zsuzsanna: A nyelv annál

tökéletesebb és elkészültebb, minél több mértékével bír a sokszínűségnek (V. Madách-szónokverseny) 30

KÖNYVSZEMLE

Zimányi Árpád: Erdélyi Margit: Kommunikáció és

személyköziség ♦ Bárdos Dóra: Dr. H. Tóth István: „Nem fecske módra...” ♦ Nagy Enikő: Cs. Nagy Lajos – N. Császi Ildikó: Magyar nyelvjárások 36

ÖTLETTÁR

Raátz Judit rovata 39

E számunk szerzői:

Bárdos Dóra, tanár, Beregszász ♦ Bozsik Gabriella, tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger ♦ Keller Péter, mérnök, Budapest ♦ Kmettné Balogh Zsuzsanna, tanár, Vác ♦ Lengyel János, tanár, újságíró, Beregszász ♦ Major Hajnalka, tanár, Baja ♦ Nagy Enikő, szerkesztő, Új Ember, Budapest ♦ Orlovsky Géza, tanár, ELTE BTK ♦ Raátz Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Sólyom Réka, tanár, Károli Gáspár Református Egyetem ♦ H. Tóth István, tanár, Apór Vilmos Katolikus Főiskola, Vác ♦ Újszászi Bogár László, doktorandusz, ELTE BTK ♦ Zimányi Árpád, tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger

Zrínyi olvasásáról

Szomorúan olvasom, hogy a költő Zrínyi Miklós lett mára a középiskolai magyartanítás egyik fekete báránya. A diákok állítólag képtelenek elolvasni a *Szigeti veszedelmet*, áthidalhatatlanul idegen számukra az eposz világa, a 17. századi nyelvezetet pedig egyszerűen nem értik. Sok tanár is szívesen szabadulna Zrínyi tanításának nyűgétől, és mivel a jelenleg érvényes kerettantervi érettségi vizsgakövetelmények szerint Zrínyi a „Látásmódok” témakörben csak az egyik a négy választható alkotó közül, könnyen előfordulhat, hogy az emelt szintű érettségire készülők sem bajlódnak az elsős Zrínyi-olvasmányműveik – ha egyáltalán voltak ilyenek – felelevenítésével.

Nényei Pál nemrégiben megjelent, harcosan, sőt kihívóan Zrínyi-párti könyvében számos olyan, többnyire kortárs irodalmároktól származó kijelentést gyűjtött egybe, amelyek teljességgel értelmetlennek, sőt károsnak ítélik azt, hogy a *Szigeti veszedelem* olvasásával „kínózzák” a diákokat. A középiskolai kötelező olvasmányokkal kapcsolatos internetes fórumokat felkeresve, magam is megbizonyosodhattam arról, hogy sokszor ijesztő indulatot vált ki ez a mű a hozzászólókból. Jobb esetben csak érthetetlennek ítélik a nyelvezetét, követhetetlennek a cselekményt, rosszabb esetben nevelésesnek, ostobának tartják a várvédők végsőkig kitartó heroizmusát, értelmetlennek tűnő mártíriumát.

Zrínyi persze csak az egyik az időszerűtlennek kikiáltott klasszikusok közül, a támadások valószínűleg a hagyományos irodalmi kánont közvetítő, központilag előírt kötelező olvasmányok gyakorlata ellen irányul. Egyesek a kortárs irodalommal, mások a populáris kultúra szövegeivel váltanak fel a klasszikusokat, megint mások az irodalmat egészében cserélnék el valamilyen hasznosabb, praktikusabb ismereteket adó tantárgyra. Ha azonban hiszünk abban, hogy az irodalomtanítás nemcsak az önismeret vagy a nyelvi kompetenciák megszerzésének segédeszköze, hanem a közös európai és a magyar kulturális emlékezet alapszövegeibe és elbeszéléseibe történő bevezetés, akkor komolyan kell vennünk azt a feladatunkat, hogy az iskolában fenntartsuk a múlttal összekötő párbeszéd folyamatosságát.

Az irodalomtörténet kronologikus logikájára épülő középiskolai tananyag teherterele, hogy a diákok túl fiatalon találják szembe magukat olyan nehéz, a saját világuktól távol álló művekkel, mint az antik eposzok vagy Zrínyi Miklós *Szigeti*

veszedelme. Már Arany János is szóvá teszi nagy-kőrösi tanári jegyzetei közt, hogy a kisiskolások rögtön az elején találkoznak a nehezen érthető középkori szövegművekkel. Vajon egy 14-15 éves fiatal mennyit érthet meg a 16. század várvédőinek és ostromlóinak kegyetlen világából? És miért más a helyzet, ha az ostrom egy elképzelt fantáziavilág díszletei között történik? Poétikai szempontból Tolkien művei vagy akár a *Star Wars*-filmek cselekménye ugyanúgy a görög-római epika és a középkori lovagregény leszármazottja, mint a barokk eposz. A *Szigeti veszedelem* ugyanúgy a jó és a rossz erőinek küzdelméről, karizmatikus hősök párviadaláról, varázslásról, végzettről, csodálatos lényekről (is) szól, mint a pozitív példaként mindig felemlégetett Harry Potter-könyvek. Kamrás Orsolya középiskolai tanár a szigeti Zrínyiben és Delimánban a mai szuperhősök távoli rokonait ismeri fel: „Szigetvár védője persze se nem mutáns, se nem földönkívüli, és haditechnikai kísérletet sem végeztek rajta, nincsenek milliói vagy különleges mérnöki képességei sem. Az ő szuperereje a *hit*, ennek köszönhetően szemelte ki a Mindenható arra, hogy beteljesítse küldetését: megállítani a széthúzó, bűnökbe süllyedt, meggyengült magyarság további erkölcsi romlását.” Ha rá lehetne venni a diákokat, hogy az ellenkezésüket legyőzve egyáltalán megpróbálják áttekinteni a cselekményt, ha jól megválogatott szemelvényekkel izgalmas epizódokra irányítanak rá a figyelmüket, akkor talán felismernék a kalandregényre jellemző archetipikus narratív sémákat, amelyeket a populáris irodalom népszerű darabjaiból annyira jól ismernek és kedvelnek.

A költő Zrínyi iskolai közvetítésével kapcsolatban érdemes feltenni azt a kérdést, hogy mennyire szerencsés az életműből éppen az eposzt helyezni a középpontba. A *Szigeti veszedelem* (valójában a műnek a latin *Obsidio Szigetiana* címet adta a szerző) egy sok műfajt felölelő, bonyolult szerkezetű verseskötet, az 1651-ben megjelent *Adriai tengernek Syrenája* részeként látott először napvilágot. Az eposzt az azt körülvevő lírai versekkel, epigrammákkal szoros utalásrendszer kapcsolja össze; a szigeti várostrom megírásának folyamata belesimul egy olyan fikatív, mitológiai és irodalmi álarcos figurák sorozatát felvonultató történetbe, amely Balassi Bálint ciklusépítkezéséhez hasonlóan a (megkomponált) szerző saját élettörténetének elemeit tematizálja, értelmezi.

arra, hogy a költő logikája alapvetően különbözik a történetíróétól. Zrínyi epikájának megfelelő világirodalmi kontextusa Homérosz, Vergilius – miközben természetesen tudom, hogy ma már az antikvitas klasszikusai is rendre kihullanak a tantervi háló tágra méretezett lyukain.

A *Szigeti veszedelem* szabálytalan tizenkettőseinek prozódiaját a 19. századi versérvék nehezen fogadta el. A mai olvasói elvárás már aligha kívánja meg feltétlenül a hibátlanul ritmizálható

*Kikeletkor áldasz az szép zöld erdővel,
Szerelmes fülemile éneklésével,
Égi madaraknak sok külömbségével,
Víz lassú zúgással, szél lengedezéssel:*

*Adsz nyáron nyugovást és szép csendességet,
Szép ciprus árnyékokat, hűvös szeleket,
Gyöngye tívvel varrott szép sátorernyőket,
Szomjúság megoltó jó szagos vizeket.*

Legyen szó akár a lírikumokról, akár a prózáról, akár a *Szigeti veszedelemről*, ezeknek a negyedik század éve íródott szövegeknek a befogadáshoz folyamatos értelmezésre, nyelvi és tárgyi magyarázatokra van szükség. Nem mindegy tehát az sem, hogy milyen szövegkiadást használunk. Iskola célra leginkább az eredeti hangzást megőrző, modern helyesírásra átírt, bőségesen jegyzetelt, illusztrált kiadás felel meg. Ilyen például a Király Erzsébet által szerkesztett *Szigeti veszedelem* az egykori kítűnő Matúra klasszikusok sorozatban. A sajtó alá rendező nélküli, szerkesztetlen „népszerű” kiadásokat és az interneten keringő gyanús szövegeket messze el kell kerülni, és ezektől a diákokat is meg kell óvni. Hogyan is lehetne érthető egy romlott, rontott, gondozatlan betűhalmaz? A hálózaton igen sok érettségire felkészítő oldalon találunk kivonatolt, idézetekkel tűzdelt puskákat a Zrínyi-tétel feldolgozásához. Az egyik ilyen igen népszerű és láthatóan sokak által használt *Szigeti veszedelem* „zanzában” található eredeti Zrínyi-törmelékek elképesztő nyelvi állapotot mutatnak. Csak teljesen véletlenszerűen kiragadva egyetlen versszakot, így néz ki az ott közölt szöveg:

*Száz lánccal van kötve, száz bilincs az kezén,
Kígyókból áll haj, s kötöznek fején,
Véres mérges tajték foly ki az két szemén,
Dohos kankópára jön ki rút gégégén.*

Az eredetiben valójában, mai helyesírásra átírva ez áll:

Irodalom

Kamrás Orsolya, *Ne bántsd a magyar(tanár)!*, Nyelv és Tudomány, 2015. szeptember 22.

Kovács Sándor Iván, *A lírikus Zrínyi*, Budapest, Szépirodalmi, 1985.

versbeszédet; a háború kegyetlen világának bemutatásához jobban is illenek a csikorgó, meg-megbillenő versszakok. A Zrínyi világába bevezető tanár azt is bemutatathatná, hogy ez a költészet milyen sok regiszteren képes megszólalni. Ha kell, keletiesen lágy és behízalgó. Például a harmadik ének híres szerencsedalában, a török ifjú énekében, amely Ráday Gedeontól kezdve költők sorát készítette utánzásra, és mintája volt a *Szondi két apródja* orientalizmusának is.

*Nem irigyled nékem az én egyesemet,
Inkább hozzásegétsz, szeressen engemet;
Soha el nem vészéd az én víg kedvemet,
Neveled óránként gyönyörűségemet.*

*Száz lánccal van kötve, száz bilincs az kezén,
Kígyókból áll haja, s kötöznek fején,
Véres mérges tajték foly ki az két szemén,
Dohos kánkő pára jön ki rút gégégén.*

A versszak az első énekből való, a Szulimánt álmában felkereső Alecto fúria leírása. A rémalaknak a költő láthatóan a mitológiai gorgók küllemét adta: hajuk helyén kígyók tekerögnek („kötöznek”, vagyis kötélként hullámoznak), tajtékot (habot) és kánkőves (kellemetlen illatú kénes gáz) büzt áraszt magából. A szöveg régies szóhasználata és nyelvjárási alakjai magyarázatot kívánnak, de csak a filológiai korrekt olvasatot lehetséges magyarázni.

Tetszetős, de hibás érvelés, amely elvárná az irodalmi művektől, hogy a mi saját jól ismert, hétköznapi nyelvünkön szóljon hozzánk. Valójában a lektűr az, amely figyelmet nem igénylő, át-látszó beszédmóddal könnyen befogadható, de ugyanilyen könnyen felejthető szórakozást nyújt. Az irodalom jelölt beszédmód, amelynek dekódolása aktív erőfeszítést, együttműködést igényel a befogadótól. A régi magyar irodalom szövegei pontosan azért lennének fontos elmei az iskolai magyartanításnak, mivel itt a nyelv szokatlansága ráirányítja a figyelmet a szöveglet létrehozó világ másságára, és ezzel érzékelteti az emberi létezés rejtélyes sokszínűségét. A pillanat bűvöletében élő kultúránk szűk látókörét tágitthatják az időbeli dimenziókat érzékeltetni képes, történelmi távlatból megszólaló irodalmi művek.

Nényei Pál, *Ne bántsd a Zrínyit!*, Budapest, Kortárs, 2015.

Szigeti veszedelem, kiad. Király Erzsébet, Budapest, Ikon, 1993 (Matura Klasszikusok).

Major Hajnalka

„Jó szerencse, semmi más” A Szigeti veszedelem retorikai elemzése

Az idei emelt szintű szóbeli érettségi vizsga magyar irodalmi tételei közül időben és nyelvhasználatában a tanulóktól legtávolabb a *Szigeti veszedelem* áll. A kerettantervi elvárások alapján a mű tanításának segítenie kell a befogadást, fel kell ismertetni a műfaji konvenció jelentéshordozó szerepét, a koncepció, szerkezet, értékrend hagyományozását, megismertetni a tanulóval a barokk világkép jellemzőit, az eposz műfaji, poétikai, retorikai megoldásait, erősíteni a hazához való kötődést, a Zrínyi által képviselt értékek elfogadását. A műelemzés során fejlesztendő még a stílus- és formaérzék, valamint a morális gondolkodásra, ítéletalkotásra való képesség.

A Zrínyi-mű valóban alkalmas e fejlesztési célok elérésére, még akkor is, ha az ezredforduló utáni tankönyvek csak szemelvényekben foglalkoznak az eposszal. A mű feldolgozására a **retorikai elemzés** rendszere különösen alkalmas, mert a fenti szempontok mindegyikére kitér, valamint nem idegen sem Zrínyitől, sem az eposztól, sem az iskolától. A művet először a retorikai elemzés (Corbett 1969, Adamikné Jászó 2012, 2013: 496–497) hét szempontjából elemzem, minden szemponthoz egy feladatmintát is készítettem. Az elemzés Szulejmán 2. énekben szereplő jellemzése köré épül, de más részletekre is fogok utalni, remélve, hogy a könyvtárak (vagy a család, rokonok) polcairól a Zrínyi-kötetek a diákok (érettségizők) kezébe kerüljenek.

Azonosítsd az első ének 1–6. versszakala alapján az eposz témáját, fő kérdését! Mi a szerző tételle (álláspontja, ítélete)? Milyen megoldást lát a vázolt problémára? Fogalmazd meg a választ a saját szavaiddal is! Határozd meg az első ének 5–6. versszakala alapján, mi a szerző célja az eposszal!

Bitzer (1968) szerint a **retorikai szituáció** három legfontosabb eleme a szükséglet, a kényszer és a hallgatóság. A *Szigeti veszedelem* keletkezéstörténetéből, de a szövegből is kiderül, hogy a retorikai szituáció mintapéldája lehet. Bár az 1. ének 5–6. versszakala a törököket jelöli meg hallgatóságként, ez nyilvánvalóan nem igaz. A bitzeri definíció értelmében csak az lehet a retorikai szituáció hallgatósága, aki a kérdésben dönteni tud: ez pedig a magyar nemesség. A szükséglet, hogy számukra állítson követendő példát nagyapja alakjában Zrínyi. A kényszereket ezúttal az eposz **műfaji** konvencióinak felvállalása jelenti; az üzenet hasonló, mint a *Török áfiumban*, de a műfaji kényszerek másfajta tárgyalásmódot követelnek meg. Ezzel foglalkozik a következő elemzési szempont, a műfaj (beszéd faj).

Gyűjtsd össze az 1. ének 1–31. versszakalából a barokk világkép jellemzőit! Töltsd ki a táblázatot! A barokk világkép mely jellemzőit, a barokk eposz mely kéréseit ismered fel? Hogyan szolgálják szerinted ezek az eszközök a szerző céljának elérését?

példa	barokk eposz követelményei	hatása
„Márs hangassabb verse”		
„szűz Anya” / „Musa”		
„megvetvén az Istent hogy imádná bálvánt”		
„Adj pennámnak erőt”		
„megvetvén világot, kibem sok java volt”		
„kihoztam Scitiából mely nékik szűk volt”		
„Jaj, török, néked, haragom vesszejének”		
„Fegyvert s vitézt éneklek”		
„száz láncsal van kötve, száz belincs az kezén” (29. vsz.)		

Az első énekben az eposzi kellékek (invokáció, propozíció, isteni apparátus) mellett a barokk világgép jellemzőit is megfigyelhetjük. A törökvesz Isten figyelmeztetése a magyaroknak, akik elfordultak a hittől. A bűnök leírása a katolikus megújulás / ellenreformáció nagy rétor, (a Zrínyit is tanító) Pázmány prédikációit idézi. A *Hymnusból* ismerős elmélet (Kölcseyék rajongtak Zrínyiért; Király 1993: 250), mely szerint Isten a magyarokat (a választott néphez, a zsidókhöz hasonlóan) vezette Pannóniába, szintén figyelmet

érdemel. A 29. versszak Caravaggiót idéző képe még a horroron edződött diákok számára is érzéketlenül mutatja be a barokk leírás jellemzőit. A monumentalításra a 2. énekből is idézek példát, de érdemes elolvasni az *athleta Christi* bemutatását (Király 1993: 16) az 1. ének végén, mielőtt Szulejmán jellemzésével foglalkoznánk.

Olvasd el a 2. ének 31–51. versszakát! Gondolkozz azon, miért így jellemzi Szulejmánt a szerző! Legalább három esetben magyarázd meg!

érv	példa	hatás
logosz	„Kisebb haddal Sándor birta meg világot”	
éthosz	„Igazat kell írnom, halljátok meg mastan”	
pathosz	„elég világ rontására”	

Milyen hatást vált ki az olvasóból, hogy Szulejmánról megtudja: a kegyetlenség „jelt tett” szívében? Mi a szerző célja ezzel?

A Matúra-féle *Szigeti veszedelem*-kiadás (Király 1993: 41) is megemlíti, hogy Zrínyi **erkölsi** jellemzést ad Szulejmánról, a négy sarkalatos erénnyel jellemzi. A kerettantervi követelmények méltán hangsúlyozzák, hogy Zrínyi megoldása a mai ember számára is tanulságos: az erények példáját a másik oldalon is felmutatja, annak ellenére, hogy neki is meggyűlt a baja a törökökkel, tiszteli az ellenséget. Persze ez is a magyaroknak

szól: az ellenséget tisztelni és félni kell. Érdekes az őszinteség retorikai elvének és az igazmondás történelmi követelményének megjelenése. Az eposz utolsó versszakát is érdemes elolvasni, érdekes ellentét bontakozik ki a fiát megölő Szulejmán és Zrínyi között, aki már az első énekben megtudta, hogy mártírhála után fia lesz, aki „felserkenti fénnel tündöklő” nevét.

Párosítsd a versszakokat az érvforrásokkal (45–51. versszak)! Saját szavaiddal is ird le az érvet!

érvforrás	versszak	érv saját szavakkal
külső érv, „statisztika”		
hasonlóság (fokozat)		
hasonlóság (különbség)		
körülmények (múlt / jövő tényei)		
viszonyok (ellentmondás)		
külső érv, maxima (a Zrínyi-család jelmondata)		

Az **értelmi érvelést** az **érzelmitől** elkülönítve még egyszer megvizsgálja a fenti feladat. Érettségi előtt állók már meg tudják oldani, hiszen tanultak retorikát, de a kilencedikesek is felismerhetik az érv alapjául szolgáló gondolati műveletet. Az érvek **elrendezését**, erősségét a **gondolatmenet** vizsgálatával kapcsolom össze.

Keresd ki és állítsd sorrendbe a 2. ének 31–51. versszakában olvasható Szulejmán-jellemzés alábbi pontjait: Szulejmán külső leírása, seregszemle, Szulejmán belső tulajdonságai, Szulejmán lovának leírása, tételmondat! Három példával bizonyítsd, hogy tudatos az elrendezés!

példa	helye a jellemzésben	hatása

A jellemzés a körülmények objektív leírásával kezdődik (31. versszak), válaszol a klasszikus retorika körülményeket tisztázó kérdéseire: *ki?*

mit csinált? hol? kinek a segítségével? hogyan? mikor?; csak a miért? kérdésre nem válaszol a versszak (erre már az 1. ének választ adott). Elő-

ször „lovasszoborként” állítja elének a szultánt, a ló érzékletes bemutatását követi a megállapítás, hogy gazdája alatt még ez a különleges ló is „jámbor”. A rövid külső bemutatást seregszemle követi, ezután mondja ki hangsúlyos tételét Zrínyi. A belső tulajdonságok a tételt támasztják alá, az 51. versszak pedig az összegzés és a buzdítás szerepét is betölti.

A stílus- és formaérzék fejlesztése az utolsó retorikai elemzési szempont, a **stílus** vizsgálata. A klasszikus retorika négy stílusereje, az illőség, világosság, helyesség és ékesség közül az utóbbihoz készítettem az utolsó elemző feladatot.

Keress 3-3 példát a 2. ének 31–51. versszakából Szulejmán jellemzésére, bemutatására szolgáló mutató névmást, hasonlatot és metaforát!

<i>stílus eszköz</i>	<i>példák</i>	<i>hatás</i>
mutató névmás		
hasonlat		
metafora		

A 2017. évben bekövetkező változások értelmében az írásbeli érettségi vizsga része a köznapi szöveg alkotása. Erre kiváló gyakorlat a *chreia*, a retorikai nevelés kedvelt iskolai gyakorlata, mely-lyel a Zrínyi tematikus egység is befejezhető:

Fejtsd ki 75–100 szó terjedelemben véleményed a Zrínyi-család jelmondatáról: „Jó szerencse, semmi más”! Használhatod segítségképpen az alábbi kulcsszavakat, vázlatpontokat: szerző méltatása, kifejtés, indoklás, parafrázis, kontraszt, párhuzam, példa, rövid befejezés.

A rövid érvelési gyakorlat mellett vagy helyett jellemzést is írhatnak a diákok egy általuk választott magyar történelmi hősről, majd megírhatják ellenfele jellemzését is, hasonló tisztelettel, mint Zrínyi ír Szulejmánról. A retorikai elemzés és a szövegalkotási gyakorlatok készségfejlesztő hatásának köszönhetően reméljük: a diákok, érettségizők a vizsgákon nem csak a szerencsében bízhatnak.

Felhasznált irodalom:

Adamikné Jászó Anna 2012. *A retorikai elemzésről*. In: Beszédtudomány. Az anyanyelv-elsajátítástól a zöngékezdési időig. Markó Alexandra szerk. ELTE BTK–MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 171–191.
 Adamikné Jászó Anna 2013. *Klasszikus magyar retorika*. Holnap Kiadó, Budapest.
 Bitzer, Lloyd F. 1968. *The Rhetorical Situation*. Philosophy and Rhetoric, 1, 1–14.
 Corbett, Edward P. J. (ed.) 1969. *Rhetorical analyses of*

literary works. Oxford University Press, New York, London, Toronto.
 Magyarul Adamikné Jászó Anna fordításában In: Raátz Judit – Tóthfalussy Zsófia Sarolta szerk. 2012. *A retorikai elemzés*. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest, 83–98.
 Zrínyi Miklós 1993. *Szigeti veszedelem*. Teljes, gondozott szöveg. (Szerkesztette, sajtó alá rendezte, a jegyzeteket összeállította Király Erzsébet.) Ikon, Budapest.

* * *

Keller Péter

**Irgalmasság és igazságosság
Az Isten rabjai üzenete a mának**

Elhangzott 2016. április 21-én az Apor Vilmos Kaolikus Főiskolán rendezett „Az irgalmasság és az igazságosság a keresztény nevelésben” című konferencián.

Tisztelt Konferencia!
 Az irgalmasság és igazságosság fogalmát sokan sokféleképpen határozták és határozzák meg. A szent művészetet és az *Irgalom* című regény szerzőjének, Németh Lászlónak életművét kutató irodalomtörténész Cs. Varga István szerint is az *irgalom* fogalmi meghatározása, de még körülhatárolhatósága is rendkívül nehéz. Szinonimái: gyön-

géség, szánakozás, részvét, könyörület, jóság, sőt bizonyos fokig a *kegyelem* és a *szerelem* is. Az *irgalmasság* öszökvetségi értelemben „anyáskodónak lenni”, „lehajolni” alapjelentésű. Az újszövetségi szóhasználatban és a történeti rétegződés során a részvét és a megbocsátás mellett megjelenik a *hűség*, az ösztönös ragaszkodás a másikkal. Részre a *pietas*, amely két embert egyesít és a hűs-

get foglalja magában. A kegyelem jóvoltából – az emberi ön- és valóságismeret, tapasztalat eredményeképpen – a felismerés és a belátás révén jöhet létre az irgalmasság érzése. Az Ő konklúziója: magasabb fokon nemcsak az ösztönös jószág visszhangja az irgalmasság, hanem az akart és vállalt tudatos jószág megvalósítása: megfelelés egy belső kötelességnek és az önmagunkhoz való hűségnek.

Dédapám a *Földre néző szem, égre néző lélek* című gondolatgyűjteményében az irgalom egyetlen egyszer, a bűnről szóló fejezetben kerül elő. Megdöbbenő, hogy mennyire a manák üzen, amikor arra figyelmeztet, hogy változnak az értékek, változik az értékítélet, és felteszi a kérdést: „Elképzelhető-e, hogy valamikor az irgalmat bűnnek fogják nevezni? Elképzelhető-e, hogy erkölcsnek mondják majd a kegyetlenséget, a rablást, a paráznaságot, a rabszolgatartást, a semmittevést?”¹

Lehetne a feltett kérdés költői is, de a rákövetkező chardini gondolat így hangzik: „Világunk életének egyik főcsodája a lelki tökéletesség felé való szakadatlan, soha vissza nem csuszamodó haladás.”

Dédapám ugyanabban a fejezetben ezt mondja az igazságosságról: „... Ha igazságosan akartok ítélni, nézzétek a bűnöst, ha testvéretek is, olyan szemmel, mintha idegen volna; s az idegent olyan szemmel, mintha testvéretek volna.”²

Nem lehet véletlen, hogy az Egyház most egy évet szán az értelmezésre.

Nem lehet véletlen, hogy ez a konferencia az irgalom és az igazságosság viszonyát elemzi.

Előadásom tárgya Dédapám Az Isten rabjai című regénye.

Ez az első Szent Margitról szóló igazi regény, amelyet posztmodern korunkban olyan mértékadó irodalomtudósok, mint Rónay László, Imre László – *Az öreg tekintettel együtt* – Mikszáth és Móricz magasában is remekműnek tekintenek.

Tíz történelmi tárgyú regényt tervezett írni. Ezek közül négy készült el. A regények célja a magyar történelem alakjait példának állítani. Vallotta, „*A csoportnak is éppúgy megvan a maga arca, mint az egyes embernek.*”³ Művei azt sugallják, hogy az irgalmasság és az igazságosság nemzet szintjén is értelmezhető és értelmezendő

fogalmak: „A Jézussal találkozó *nemzet* megtapasztalja, hogy Isten elfogadja és szereti őt”.

Az *Isten rabjai*, ahogyan Cs. Varga István fogalmaz: „a nemzeti méretű engesztelődés remekműve...” Margit misztikus vallomása a substitutio tanról. Ahogyan az Ige, a Bárány élete árán váltásdíjat fizetett az emberiségért, elégtételt adott az összes bűnösért, úgy vállalta Szent Margit a mysterium passionis jegyében a magyarságért a kegyelem-, irgalomszerző megszentelődést, szenvedést: önként és ártatlanul bűnhődött Magyarorszáért, hogy kiengesztelje az ég haragját, hogy az Úr kegyelmezzen a nemzetnek.

A regényt az igazságosság és az irgalom szempontjából vizsgálom.

Mit mond a történelem, mi az igazság? A király Isten irgalmában bízva az ország érdekében felajánlja születendő lányát. Margit az atyai döntést elfogadja, bevonul a szerzetbe. De a világ változik. Az uralkodó szerint nem sérül az igazság, ha lánya mégsem apáca lesz, mert ugyanaz az országérv, már más megoldást kíván. De aztán nem IV. Bélát, hanem Margitot avatják szentté.

Mi a másik szál? Mit jelent irgalmasságnak lenni? Mi az önként másokért vállalt szenvedés titka? Margit nem önszántából megy apácának. Története tehát korábban kezdődik, de a regény ezeket a részleteket nem idézi. Nem foglalkozik azzal, mit gondolt a kicsi lány, amikor Veszprémbe került.

Önfeláldozásának **első lépcsője** titok marad.

A regény akkor kezdődik, amikor a Nyulak szigetére kerül. A titokból a szó szoros értelmében nem tudunk meg semmit. De a lényegre rávilágít a kolostorhoz közeledők éneke:

*Útonjárók szép csillaga,
édességes Szűz Mária!
Téged dicsér a madár is.
Rózsán zengő méhbogár is!*

Margit titka helyett megtudjuk azonban, hogy Jancsival egy életre szóló igazságtalanság történik. Elválasztják édesanyjától. Egyedül marad. A félárvból teljesen árva gyerek lesz. Az apáca-kegyelem miatt lesz árva. Hol itt az igazság? Hol itt az irgalom? Hát ott, hogy szinte szó szerint kinyílik az irgalmasság kapuja a férfiszerzetnél. János fráter befogadja Jancsit, akit új helyén a hátlóban az első este édesanyja helyett (nevében?!) egy Mária-kép fogad.

Margit önfeláldozásának **második lépcsője** az, amikor kikoszorúzza Ottokárt.

Ez két fejezet. Az első, amikor Ottokárral találkozik, a második, amikor gyöntatójával, Marcellusszal. Az első epizód két szempontból is fontos. Jancsi Margitról szóló vallomása csodálatos

¹ GÁRDONYI Géza, *Földre néző szem*. Dante, Budapest é.n.

² GÁRDONYI Géza, *Földre néző szem*. Dante, Budapest é.n.

³ GÁRDONYI Géza, *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 110.

meghatározása az embernek. Jancsi azt mondja Margitról: „*Élőkép*. Nem festő festette, Isten alkotta. Tiszta szívvel gyönyörködöm benne.” Jancsi érvelése nagyon mélyről jön. Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert.⁴ Két vonatkozásban is erről van szó. Az egyik, hogy az ember Isten élőképe, a másik, hogy az ember a másik ember láttán képes egyetérteni azzal, hogy Isten az emberre mint teremtményére azt mondta, hogy nagyon jó⁵. Jancsi ezt az Isten szemében nagyon jó teremtményt látja Margitban.

Az *Isten rabjai* tehát olyan két magyar ember története, akik értik, és élnek élnek, mi volt Isten teremtő szándéka, és így bevezetnek abba a titokba, hogy az embert életre hívó Szentháromságon belüli szeretet magasabb szintű, mint a teremtett férfi és nő közötti szerelem.

Az embermeghatározás mellett a nemzetmeghatározás a másik fontos szempont. Ez a nemzetmeghatározás a magyar szentekből indul ki. Ottokár a falon függő képek után érdeklődve a királytól megtudja, hogy Szent Erzsébet a húga, Szent László király a bátyja, Szent István király az öregapja. És megjelenik a vallásos humor: „A cseh király mély tisztelettel bókolt minden válaszra a szentképek felé. Volt benne annyi tapintat, hogy a Mária-képet már nem kérdezte, hogy kicsoda.” Margit vállalása tehát a felmenők szép hagyományának folytatása. Érezhetően olyan belső készítés, mely a magyarok sajátja, amit idegen nem érthet. „*A magyarság nem kalapdész, hanem a szíve mélyében viseli a magyar, mint tenger csigája, a gyöngyét. A magyarságunk érzése mélyen bent ég bennünk, hogy szinte magunk sem tudunk róla, mint a tűzhányó hegvek, amelyek hideg kőhegyek, de egyszer megmordulnak*”⁶ – mondja a *Titkosnapló*.

Margit és Ottokár a „mordulás” előtt beszélgetnek. Ottokár németül szól, de Margit csak latinul és magyarul beszél. „Mordulni” csak Margit képes, aki magyar, és a magyaron kívül csak az egyház nyelvében beszél. Az első lépcső meg nem válaszolt kérdései itt kerülnek elő: Margit azonosulása édesapja felajánlásával. Örül, hogy Ottokár barátjának nevezi atyját. Számára édesapja elhatározása, a hideg kőhegy az a tér, amelyben érzi, égnie kell. Nem tüzet okádni, de mordulni...

István herceg és Béla király párbeszéd-mordulása is magyarázta arra, hogy a kőhegyek

között mitől izzik a láva: „Mai világban mindig kell valakinek imádkoznia a királyi családokban is – hangzik István herceg szájából. „Az országot néha jobban védi az imádság, mint a fegyverek – toldotta Béla király.”

Ottokár kérdésére: „– De hát akkor Margit hercegisasszony nem marad talán bent?” Margit egyértelműen válaszol: „– Nem rajtam késett eddig.” És ezt az egyértelmű választ csak Jancsi fráter érti, aki tudja, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette. Jancsi fráter mondása is finom üzen a világnak: „Az országos kérdéseket Isten intézi.”

A második epizód Marcellusz és Margit párbeszéde. Marcellusz a jog, az érdek, az igazság talaján áll, az ész, a logika és nem a vulkán tüze vezérli:

„– Bámultunk – ismételte Marcellusz. – Mert bizony nehéz okosnak lenni, mikor nagyon kell. Többnyire akkor vagyunk a legostobábbak, mikor arról van szó, hogy no most légy okos, Domokos! Nehéz percek voltak, csak valld meg!

Margit a fejét rázta:

– Nem, atyám. Mikor értesítettek, hogy már közelednek, letérdeltem a cellámban a Mária-kép elé, és könyörögtem Máriának, hogy jöjjön velem, és ha szólnom kell, beszéljen a nyelvemmel. Akkor aztán bátran léptem be.”

Mária tehát a második lépcsőnél is üzen. Ahogyan a Katolikus Lexikon fogalmaz: „Az irgalmasság örök példája a Boldogságos Szűz Mária, az irgalmasság Anyja.”

A most légy okos, Domokos mondás biztosan nem véletlenül került a regénybe. Marcellusz nem tud okos lenni. Az irgalommal nem kelhet versenyre a logika. Az irgalom a láva tüzeiben születik.

„– Mit gondoljak meg? Itt nincs semmi meggondolni való – fakadt ki fájdalmasan Margit. – Ha már egyszer valaki apáca, és igazi apáca, vajon fontolgathat-e azon, hogy ne legyen apáca?

(mire Marcellusz)

– De hát vajon mért lettél apáca? Nem azért-e, hogy a nemzet sorsa válságos volt? A nemzet sorsa megint válságos. (...) Az egyház azt kívánja, hogy a keresztény fejedelmek békességben éljenek.

Margit a szemét lesütve hallgatott. (...). Marcellusznak a derekán csüngő olvasójára nézett. Aztán az arcára.

– **Vajon én vagyok-e az oka – felelte csendesen –, hogy nem élnek békességben?**

(...) Ha nemcsak templomban volnának keresztények, hanem templomon kívül is, bizony békességben élnének. Kérlek, atyám, mondd meg

⁴ Isten újra szól: „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá. (Ter 1,26)

⁵ Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott. (Ter 1,31)

⁶ *Titkosnapló*

nekik, hogy ne háborgassanak engem a cseh király kívánságaival. **Nekem minden földi királynál kedvesebb az én tövissel koronázott királyságom. Attól engem el nem tántorít se kérés, se fenyegetés.**"

Margit az irgalom lényegét azután képes logikus szavakba foglalni, miután Marcellusz olvasójára nézett. (Megint Mária üzent!!!) Ő nem oka a békétlenségnek. Nem kellene ezt a keresztet a vállára venni, hiszen nem az övé. De a vállára tették. Apja tette a vállára. És ő szereti az apját, és szereti a nemzetét. Hordozza a keresztet. Akarja hordozni. Nem akar megházasodni. Az ő királya a tövissel koronázott király! Nem érti, miért nem értik az emberek, miért kell megmordulnia.

A **harmadik lépcső** a célba ért ember visszatekintése. A magyarázat. Az első lépcső Mária-éneke, a második lépcső Mária-üzenete után nem csoda, hogy Margit az irgalmasság Anyja, Mária képeben jelenik meg, öbelőle szól. Margit olyan **álomi szépségű**, mint amilyen **beavatáskor volt**. Erre mondta Jancsi: Isten élőképe.

Az, hogy Magyarok Nagyasszonya arca lesz Margit arca, nekem azt súgja: Margit arca a nemzet igazi arca.

És jönnek a kérdések és a válaszok:

„– Jó fráter (...) Mért homályos néked az én **szenvédésem**?

Nem látad-e, mily romlottságban él ez a nemzet?

(...)

Nem látad-e, hogy megindulnak az én alázatosságomon, az én szegénységemen, az én ájtatosságomon?

(...)

Nem látad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban?

(...)

Hát nem látad, hogyan fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé?

(...)

S épp te sajnálsz-e, (...)? Avagy nem helyezed-e te is a méltóságos szép liliomot szemétföldbe? (...) De a te liliomod elhervad, én pedig, Istennek e földre ültetett lilioma, századokon át fehérlek majd a nemzet emlékezetében..."

Ez a rész magyarázza meg a második lépcső titkát: a substitutio követőkre talál, a földbe hullott mag életre kel.

* * *

Dédapám írásai példabeszédek⁷. Az Isten rab-

jai a magvetőről szóló példabeszéd (Mt 13, 3-23) újrafogalmazása: a liliom születésének titka és értelme.

A regényt János kertész azzal indítja, hogy a saját nyelvén értelmezi a magvetőről szóló példabeszédet:

„– Nem érted? A mag az élet. A hagyma a rothadás. Az élet a rothadásból kikél... De minden növénynek más a természete. Mint az embernek. Meg köll vele ösmerkednünk. Van olyan, aki csak kövér földben díszlik. ... Van olyan, akinek szegénység a világa. Ismét más növények a társas életet szeretik.... Ismét mások a magányos életet kedvelik.”

Érezvén, hogy nincsen sok ideje hátra, a hagymás növények példájával kezdi a kertészet titkaiba beavatni fiát. Nem tudja végigmondani, sejtetve ezzel, hogy valami teljesen más rejtelembe vezetné be Jancsit, valami olyan titokba, amit a Mária-képből elé lépő Margit magyaráz majd meg. Margit szavaiból érthető meg, hogy az öreg kertész lilioma nem kerti virág, hogy az igazi KERTÉSZ legfontosabb szerszáma a szeg, amivel keresztül kell szűrni a hagymát, hogy az elhaljon, és legjobb bölcsője legyen a mának. Az igazi KERTÉSZ soha nem hervadó lilioma magyarázza meg Jancsinak a szeg misztériumát: az alázatosság, a szegénység, az ájtatosság értelmét. A magért elhaló és a magot tápláló hagyma, a revés fával és korhadt csonttal kevert föld az irgalom szimbólumai, a fogalom metaforái.

„*Mi egy talicska föld?* – elmélkedik Dédapám a Gyermekkori emlékeim című kötetében. – *Ha eső esik rá, egy csomó sár; ha nap süt rá, egy csomó por. Merőben értéktelen semmiség.*

De nem értéktelen és nem semmi, ha magot vetek belé.

A jácint édes parfümöt von ki abból a földből, a menta balzsamos olajat, a tulipán piros festéket, az írisz kéket, a nárcisz fehérét. Ha virág helyett sóskát vetek belé, az a kis sóskamag sót és savanyúságot hoz ki abból a földből. Ha szőlőt vetek belé, hírmondója se jelentkezik a sónak, hanem cukor és éltető spiritusz az, amit a gyökér a földből kiválaszt.

Vajon a földben van-e ez a sok minden? Vagy a magban?

(...)

Nincs sem a földben, sem a magban.

Hanem ha a magvacska a földbe jut, akkor nemsokára van a magban is, a földben is.”

Isten megalkotta a földet és megteremtette a magot. De sem földet, sem a magot nem hagyja magára. A magvacskát a földre juttatja. Ez a hit igazsága, ami átragyog az irgalmasságon.

⁷ ld: KELLER Péter, *Az élő Gárdonyi-arc*. Szent István Társulat, Budapest, 2015, 247–257.

„Megtalálom a múltban a jövőtet. – folytatódik a gondolat a *Gyermekkori emlékeim*-ben. (...) Megtalálom már abban a fejletlen testi életben is a lelki élet iránt való hajlamot, a behunytt szemmel járónak a viláosság felé való ösztönös fordulását. Megtalálom a gyermekben a férfit, mint ahogy a kettévágott jácint-hagymában már februáriusban megtalálom a benne rejtőző levelet és virágot.”

A hagymába ültetett hagymamag a lelkileg fejlődő világ melletti hitvallás. A bizakodó remény. A szöggel átszúrt hagyma a substitutio tan

alfája és ómegája. Az öreg kertész tudta, Margit élénk élte: a meghalt hagyma táplálja a legjobban a magot!

A regény fantasztikus biztatás, hogy a magyar talaj jó föld, az ebbe hulló mag harminc-, hatvan-, százszoros termést tud hozni.

Szent Erzsébet, Szent László király, Szent István király hagymalevelek voltak.

Margit hagymalevél lett.

Ma hagymalevelekre van szükség! Az Isten gondoskodik a magról.

* * *

H. Tóth István

Olvasunk együtt? Gárdonyi Géza: *Büntárgyalás*

„... az olvasás: fölfedezés.”
(Fried István)

Szándékmegjelölés

Gárdonyi Géza megindító, korunkban szinte már érzelmesnek, érzelgősnek tűnő, ám kétség-telenül műves stílusú, érdekes, izgalmas, a lelki tájakat is bebarangoló elbeszéléssel, a *Büntárgyalás* cíművel kapcsolatban áll a provokatív főcím: *Olvasunk együtt?* Időszerű-e a 21. század második évtizedében ez az elbeszélés? Kell-e napjainkban ilyen szemelvényt olvasniuk tanítványainknak akár falun, akár városban, akár állami, akár egyházi iskolában?

Érthető-e a Gárdonyi Géza-mű címében rejlő metafora? Mit mond a műben elbeszélte történet a mai falusi, városi és nagyvárosi gyermekeknek? Hány szó, kifejezés és mondatdarab lóg a levegőben a *Büntárgyalás* olvasása közben és után?

Megkockáztatok még egy kérdést: világos-e pedagógusainknak minden itt alkalmazott írói eszköz, elbeszélte helyzet, Gárdonyi Géza által megvilágított pillanat, vagy annyira távoli időből és élethelyzetből merített a történet és az elbeszélésmódja, hogy meddő dolog lenne bármennyi energiát is az elolvasására, a feldolgozására, a befogadására áldoznunk?

A ma 11–12 éves tanulói is útkeresők, világokat megismerni vágyó diákok. Érdeklí és érdekelheti őket a múlt, főképp akkor, ha úgy érzik: róluk is szól a mese, de legalábbis felcsillan az ismerőség érzete.

Mindezek fényében készült jelen írásom a főcím szándékát érvényesítendő: **Olvasunk**

együtt, olvassuk együtt Gárdonyi Géza *Büntárgyalás* című elbeszélését! Tartsuk szem előtt, hogy ez az olvasmány a legkülönfélébb politikai kurzusok idején is értékközvetítő, világokat bejáró szemelvény volt; korunkban a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális nyelv- és irodalompedagógiai stratégia érvényesítésének kiváló bázisa lehet, ha magunk is úgy akarjuk. Márpedig nyilvánvaló, hogy totálisan jelen lehet a *szemlélődés* (a kontempláció), a *hozzáadás* (az additivitás) és a *haszonelvűség* (a funkcionalitás) a *Büntárgyalással* foglalkozó magyaróráinkon.

Háttértudás-erősítés

1898-ban találta meg Gárdonyi Géza *Az én falum* című kötetével azt a jellegzetes írói hangot, kifejezésmódot, amelyről azt mondjuk, hogy ez lett az úgynevezett Gárdonyi-stílus. Általános vélemény az irodalomtörténetben és a Gárdonyi-kutatásban, hogy az író legfőbb témája a falu és annak lakói. Az író faluja emberi léptékű, az ott élők legtöbbje szerethető.

Mivel éri el mindezt Gárdonyi Géza? Elsősorban az egyszerűséggel, a természetességgel, továbbá a fel-felcsillanó humorral, néhol ironikus derűvel. „*Ezek néhol melodramatikus ízekkel keverednek, de az elbeszélésekben van visszaút a humorhoz a könnyesalagató jelenetek után is*” – olvashatjuk a Gárdonyi Géza tekinetéről szóló elemzésben.

Egy-egy epikai alkotás elemzésekor, értékeinek feltárásakor fontos a *nézőpont* kérdésének

a tisztázása. Annál is inkább, mert a 11–12 éves korú olvasók mindenevő olvasók, akik szüntelenül keresik önmagukat a történetben, vagyis érvényesítik az olvasó igen gyakran szubjektív nézőpontját. Gárdonyi elbeszéléseiben a résztvevő megfigyelő nézőpontja érvényesül.

A *Büntárgyalás* esetében – a tanító megérkezéséig – a figyelmes olvasó érdeklődő szemlélődése áll az előtérben, láthatja a falusi iskola világát, a gyermekek megnyilvánulásait, élet-szerepeikből adódó viselkedéseiket, megviláglik, hogy milyen is lehetett a 100–120 évvel ezelőtti kisiskolások egy egyszerű, majdnem eseménytelen hétköznapja.

Amikor belép az iskolába, vagyis a tante-rembe a tanító, megváltozik a nézőpont. Az előbb csattant el a pofon, azt még maga az olvasó látta, amiként a belépő tanítót is. És ebben

a pillanatban *nézőpontváltás* következik, inentől a tanító lesz az eseményekről tájékozott, az érzésekről tudósító. Szükség is lesz erre a váltásra, mert olyan megállapítások hangzanak el, olyan kérdésekkel szembesülnek a főhősök, hogy indokolttá válik egy avatott, tapasztalt kalauz az olvasó számára. A tanító megértésre törekvő, azonosulni tudó, mégis kivülálló ebben a gyermekekkel gyakorta megeső helyzetben, ahol a szeleskedés, a nem várt reakció védekező és/vagy támadó pofonnal folytatódik, illetőleg végződik.

Gárdonyi Géza elbeszéléseiben jellegzetes, gyakran visszatérő szereplő a tanító. Ezt a szereplőt természetesen életrajzi elemek is gazdagítják, hiszen szerzőnk tanítóképzőt végzett, gyakorló tanítóként élte kora tanítóinak világát, vagyis a tapasztalatai köszönnek ránk annyi évtized távolából.

Közös olvasmányunk

Gárdonyi Géza: *Büntárgyalás*

Marci új irkát vett. A kezében hozta, hogy össze ne gyűrődjön. Az irka sárga volt, mint a citrom. A keze piros volt, mint a mályva. Az orra is piros volt: kicsípte a hideg.

Már közel járt az idő a két órához, mikor Marci az iskolába ért. Bizonyosan az irkavétellel töltötte el az időt. Sietve jött pedig. A nagy vászontarisznya ide-oda lóbálódott a térdén; s az új csizmácska szaporán kopogott. A dombon csuszka van. Hogy hamarabb leérjen, nekifutott. A végén egyet hemperedett a havon, s bizony a levegőbe rúgott. De az irkának szerencsére nem esett baja.

Az iskolában halk zajgás van, mikor Marci belődül. Mindig így szokott lenni a tanítás előtt. A gyerekek beszélgetnek, mint az emberek, komolyan, tréfásan, a dolguk szerint. Mindenki beszélhet a körülötte ülőkkel, csak kiáltania nem szabad. Aki kiált, annak a nevét Istenes Imre fölírja a táblára.

Marcinak a második padban van a helye, Kószó Jancsi mellett. Jancsi is hétesztendő fiú. Eleven kis bar-na gyerek. Mindig licseg-locsog a szomszédjaival, hol az előtte ülővel, hol a mögötte ülővel. Még mikor csendesen kell ülnie, akkor is könnyebb a lelkének, ha a lábát rázhatja, vagy ha a rátekinetőnek a szeme közé kaffant, mint a kutya szokott kaffantani a légyre.

De éppen azért is ül Marci mellett. Marci komoly és nyugodt vérű. Ha sohase szólna, azt lehetne vélni, hogy mindent tud, mint a püspök. Nem tud pedig szegény semmit, csak éppen a szeme okos.

Hát Marci beül a padba. A nagy báránybórsatyakot begyűri maga elé. A kis zömök tintásüveget leoldja a madzagról és a padra állítja. Oda állítja az új sárga borítékú irka fölé. Aztán belenyúl a vászontarisznnyába, s kiemel onnan egy táblát, egy nagy fanyelű bicskát, egy könyvet, egy birsalmát, és egy tekeres madzagot. Végül már könyékig nyúl a tarisznnyába, s még az ottmaradt szerszámok közül egy tollszárat kotor elő.

A tollszár vasában farral kifelé áll a réztoll. Kirántja és rátűzi a vasra.

E készülődések alatt hárman is elkapják előle az új irkát és megnézik. Ilyen Zrínyi Miklósos irka van elég az iskolában, de azért megnézik. Zrínyi Miklóst is megnézik, az egyszeregyet is megnézik. Megolvassák, hány a levél az irkában, pedig soha sincs se kevesebb, se több hatnál.

Marci mind a háromszor visszarántja az irkát. Utoljára kapja a nagy birsalmát, ráteszi. A birsalmához már nem mer senki se nyúlni. Az már haragot keltene. Annak *nebántsd* a neve.

Marci a foga közé veszi a tintásüveg dugóját és egyet csavar az üvegen.

A szomszéd mindeddig a padon térdelt, s a mögötte ülő leánnyával valami palavessző cseréjét tárgyalta. A csere elvégződött. Jancsi megfordult. Hirtelen fordult, ahogy szokott. A dugó éppen akkor cuppant ki az üvegből. Jancsi megtaszította Marcit.

A ténta kilottyant.

Marci visszahőkölt és kikerekedett szemel, szinte dermedten bámult az irkára, az almára meg a tarisznnyára. Az üveg tartalma azon a három tárgyon folydogált. Az irkán fekete Balaton. Az almán fekete gyöngy. A tarisznnyán fekete Tisza, Duna, Dráva, Száva. Csöpög mind a négy folyó a padlóra.

A következő pillanatban lobbót vetett Marci szeme, s úgy teremtette képen Jancsit, hogy az szegény majd kiesett a padból.

Én éppen akkor léptem az iskolába.

A gyerekek fölkeltek és dicsértesséket kiáltottak. De az arcokon a káröröm ragyogása, izgalom és kérdés látszott. Hátul egy leány a szájára tette a kezét, hogy a mosolygását eltakarja.

Mert a pofont mindannyian látták. S azt is, hogy az én két szemem a két gyerekre szegeződik.

Marci sápadt.

Jancsi piros.

Az iskola csöndes a visszafojtott izgalomtól.

A szavamat lesték.

A pofozkodás nagy bűn. Az emberi arc szent. A pofozkodás polgári szentségtörés.

– Spongyát! – szóltam meg végre hideg nyugalommal. Istenes Imrének mondtam ezt. Istenes a tábla mellett ül. Legközelebb öhozzá van a spongya.

– Töröld le a tintát arról a fiúról.

Istenes a nagy csöndességben letérülgette az irkát, a padot, a tarisznyát. A birsalmán is végighúzta a spongyát. Aztán meglátta, hogy a Jancsi homlokán is van egy babszemnyi folt. A spongyával odatörült. Több rákenődött, mint amennyi ott volt, de ez az ügynek a komolyságán és ünnepiségén mitsem változtatott.

Akkor újra megszólaltam:

– Ez a két fiú a tanítás után itt marad. Most nincs idő arra, hogy tárgyaljuk a cselekedetüket! Értetted, Nagy Márton? Értetted, Kószó János?

– Értettem – felelte búsan a két bűnbeesett.

Komoly és szótlan maradt mind a kettő egész délután. A kezüket soha buzgóbban nem fonták össze a mellükön a magyarázat alatt, és soha jobban nem figyelmeztek. Mindössze egyszer történt számolás ideje alatt, hogy Marci belenyúlt a tarisznyájába és kivette a birsalmát. Megnézte komoly szemmel és ugyanolyan komolyan megnyalta.

Estefelé elbocsátottam a gyerekeket. Csak a két bűnös maradt ottan meg két leányka. A két leánynak az iskolát kellett megsöpörnie. Sorrendben söprik mindennap az iskolát.

A kapuban útnak eresztettem a gyerekeket, s egy-két percig ott maradtam: beszélgettem Miklósnéval. Haraszt hozott az asszony a hátán az erdőről szalmazsákban. Azt kérdeztem meg, hogy mire való?

Az asszony elmondta, hogy a haraszt a ló alá kell. Nincs szalmájuk. Minden héten kell ennyi a ló alá.

– Hát a maguk ágyába hányszor tesznek friss szalmát?

– Csak aratáskor – felelte az asszony.

Aztán egy másik asszony is jött: Harmaciné, egy fiatal gazdának a felesége. Korán-hervadt arcú, fekete szemű asszony.

Az is megállott egy percre, s arra kért, hogy a kisfiát fogadjam be az iskolába.

A fiúcska csak most múlt ötesztendős és hát én csak azért is megtettem a kérését, mert az asszony mindig szomorú.

Mért szomorú?

Nem tudom.

Az ura jó ember és békeességben élnek. Szegényeknek se szegények. Azt mondják, hogy leánykorában valami úrfélébe volt az asszonyka szerelmes, és hogy arra bánkodik. Az asszony a szomszéd vármegyéből való, jó négy óra járás ide a faluja. Lehet, hogy csak azért mondáznak így róla, mert nem idevaló.

Hát kis ideig ott beszélgettem a két asszonnal, aztán magukra hagytam őket.

Mikor bemegyek a szobába, s pipára gyújtok, akkor jut eszembe, hogy két rabom is van.

Nézek az iskolába, hát ott ül a két bűnös a padlásig kavargó porban, tárt ablak, tárt ajtó között, hajadonfövel. Mind a kettő a helyén. Ülnek szótlantul, a kezüket a mellükön összefonva. Az arcukon gondolkodás és aggodalom.

– Gyertek be a szobámba!

Bekocognak.

Mind a kettőn a térdig érő vászontarisznya. A Marci tarisznyájában ott dudorodik még a birsalma is.

Leülök egy székre.

A két gyerek egy intésemre elem áll. Állnak előttem olyan arccal, mint a latrok szoktak az akasztófa alatt.

– Hát, Nagy Márton: te beszélj először.

Nagy Márton hebeрге elmondja, hogy új irkát vett, és hogy Jancsi meglökte a tintásüveget.

Azzal megáll.

– Tovább. Még nincs vége.

– Hén aztán... hén... aztán... pofon... h... vágтам... h.

– No, most már beszéljen Kószó János.

Kószó János valamivel nyugodtabb. Csak az orra mozog, meg a szemöldöke. Már bizonyára sokszorosan átfogtoltatta az esetet, s a maga bűnét sokkal kisebbnek tudja, mint a Marciét.

– Ha tudtad volna, hogy tinta van a kezében, meglökted volna-e?

– Dehogya.

– No, Nagy Márton! Bűnösnek vádolod-e még Jancsit?

– Nem... h.

– Jól tetted-e, hogy pofon vágtd?

Erre nem felelt azonnal. Egyet nyelt, aztán megint egyet nyelt. A szó nem jön.

– No?

Könnyező szemmel feleli:

– Nem... h.

– No? Tudod-e te azt, hogy nagy bűnt cselekedtél? Tudod te azt, hogy az ember arca a lélek virága! Aki az arcot megüti, a lelket üti meg! A lélek pedig Istenből való részünk; örökkévaló!

A fiú szeméből könnyek görögnek.

A szavakat aligha értette; de a hangnak is van értelme, mikor a hang a szívhez szól.

– Bánod-e, hogy ezt cselekedted?

– Bánom... h.

– Hát, ha bánod, csókold meg ott, ahol megütötted.

Jancsi odafordítja az arca jobb felét. Marci bűnbánattal megcuppantja. Aztán megint állnak várakozó szemmel, de most már nyugodtabban.

– Haragszol-e még Jancsi Marcira?

– Nem haragszok – feleli a fiú csöndesen.

– De ennek most nincs tintája. Megfelezed-e vele a magad tintáját?

– Meg.

– Hát akkor elmehettek.

Az ablakon utánok néztem. Kint a havas kocsiuton csöndesen ballagtak egymás mellett. A dombon, a keresztnél Marci megállt. Belényült könyékig a tarisznyába. Jancsi megállt, s várákózón nézte a munkálatot.

Marci előmunkálta a tarisznya aljából a nagy birsalmát meg a bugylibicskáját. Az almát kettévágta. Oda nyújtotta a felét Jancsinak.

Fejlesztő tevékenységek

Ma már vannak, akik el- vagy kiutasítják ezt a Gárdonyi Géza ábrázolta világot az iskolai irodalmi kánonból. Mások melléhelyeznek egy-egy kortársi szemelvényt, hogy közelebb hozzák a mai, már-már serdülőkorba lépő gyerekekhez ezt a történetet. Elképzelhető, hogy párhuzamul egy lánytörténetet keresünk, és ezzel a megoldással mind a fiúkat, mind a lányokat értelmes, összehasonlításra alapuló vitára készíthetjük.

Ugyanakkor előkészíthetjük mindennemű álságos, megtévesztő modernizációs törekvés nélkül is ennek a Gárdonyi Géza-elbeszélésnek a tartalmas, hasznos feldolgozását úgy, hogy az általános emberi értékekre vetjük elemző, értékelő, vigyázó tekintetünket, és erre az olvasói beállítódásra serkentjük növendékeinket is.

1. Olvass Gárdonyi Gézát bemutató írásokat!

Válaszd forrásul az *Így élt...* sorozat vonatkozó kötetét, vagy böngéssz a világhálón, ahol értékes fényképekre is bukkanhatsz Gárdonyi Gézával kapcsolatban! Rögzítsd mindenképpen a források úgynevezett könyvészeti adatait!

2. Milyen embernek ismerted meg a *Büntárgyalás* íróját? Készíts vázlatot a véleményed kifejtéséhez!

3. Gárdonyi Géza így írt tanítványairól: „A gyermeket nemcsak a kenyér, hanem a szeretet is élteti.” Magyarázd meg ezt a gondolatot a magad tapasztalatai alapján!

4. Úgy olvasd el Gárdonyi Géza *Büntárgyalás* című elbeszélését, hogy tudj válaszolni ezekre a kérdésekre!

a) Mi a két fiú bűne?

b) Miféle bűnről van szó?

c) Miért adhatta Gárdonyi ezt a címet?

5. Értelmezd ezeket a szavakat, kifejezéseket! Használj szótárakat! Készíts rövid szójegyzéket a következőkről!

irka, mályva, licseg-locsog a szomszédjával, báránybőr satyak, nebantsd a neve, palavessző, ténta, lobot vet a szemre, képen teremtetted, dicsértesséket kiált, az iskola csöndes a visszafojtott izgalomtól, szpongya, estefelé elbocsátottam a gyerekeket, haraszt, szalmazsák, koránhervadt arcú, négy óra járás a faluja, mondáznak róla

Keresd vissza ezeket a szavakat és kifejezéseket a *Büntárgyalás* szövegében, majd alkalmazd a szómagyarázataidat az elbeszélés értelmezésében!

6. Mondd el a véleményed a *Büntárgyalás* szereplőiről! Te mit tettél volna
 - a) Marci, vagy
 - b) Jancsi, azután
 - c) a tanító helyében?
7. Gyakorold a kifejező felolvasást! Légy figyelemmel ezekre a szempontokra!
 - a) Olyan hangon olvasd, hogy a legtávolabb ülő vagy álló is megértse!
 - b) Csonkítatlan épségben ejtsd ki a szavakat!
 - c) Óvakodj a hadarástól!
 - d) Lélegezz helyesen olvasás közben! Ott vegyél alap- vagy pótlevegőt, ahol arra a szöveg értelmi egységei módot adnak!
 - e) Kerüld a betűejtést! Ne válaszd szét a $d+j$, $z+s$, $gy+s$ betűkapcsolatokat!
 - f) Vigyázz a kérdő mondatok hanglejtésére! Ne feledd: a kérdőszóval szerkesztett mondatok dallama ereszkedő.
8. Úgy olvasd el a *Büntárgyalást*, hogy tudj válaszolni ezekre a kérdésekre!
 - a) Hol játszódnak az események?
 - b) Van-e szerepe a környezetnek a szereplők jellemének az alakulásában? Vítasd meg kulturáltan az észrevételeidet a társaiddal!
 - c) Hasonlítsd össze a cselekményt bemutató mondatokat és a környezetfestő megállapításokat! Milyen tanulságokat összegezhetsz?
9. Szerkeszd meg a *Büntárgyalás* cselekményének a vázlatát!
 - a) Előkészítés
 - b) Bonyodalom
 - c) Kibontakozás
 - d) Tetőpont
 - e) Megoldás
10. Ismerd meg az *epizód* fogalmát!

Az epizód részlete egy rövidebb vagy hosszabb terjedelmű elbeszélő (epikai) műnek. Olyan életképszerű részlet ez, amely nem viszi előbbre a cselekményt, mégis fontos lehet, mert új ismerettel gazdagodik az olvasó. Például to-

vábbi jellemvonását ismerheti meg a szereplő(k)nek.

A cselekmény kibontakozása szempontjából késleltető, elidőző szerepet tölt be az epizód.

- a) Gárdonyi Géza *Büntárgyalás* című elbeszélésének melyik részletét, esetleg részleteit tekinted epizódnak? Indokold meg az állításodat!
 - b) Vesd össze az epizódról szóló fenti összefoglalást a *Büntárgyalás*ban előforduló elidőző, késleltető részletekkel! Igaz-e az előbbi fogalomismertetés az elbeszélés szempontjából?
 - c) Elhagyhatóak-e a *Büntárgyalás* epizódjai? Győzd meg a véleményed helyességéről a társaidat!
11. Gárdonyi Géza *Büntárgyalás* című szépirodalmi alkotása *nem mese, hanem elbeszélés*, mivel:
 - a) valószerű, valóságos cselekményt mond el;
 - b) a cselekmény és a reális jellemek között, valamint
 - c) a jellemek és a környezetrajz között szoros összefüggés van;
 - d) az eseménymozzanatok között elidőző, késleltető is található;
 - e) a ritmikai formája próza.Bizonyítsd az előbbi állításoknak a helyességét!
 12. Foglald össze írásban a gondolataidat a *Büntárgyalás* című elbeszélésről 10–12 mondatban!
 13. Készíts tévériportot vállalkozó kedvű társaidal a *Büntárgyalás* című Gárdonyi Géza-elbeszélés nyomán!
 - a) Törekedjetek arra, hogy az elbeszélés fő cselekménye köré szerveződjenek a riporter kérdései!
 - b) Tervezzétek meg a videokamera mozgását! Ne feledkezzetek el a vágóképek biztosításáról se!
 - c) Tartsa helyesen a mikrofont a riporter, aki ügveljen arra is, hogy a beszélgetés tématarató legyen!
 - d) Válasszatok olyan helyszínt a riporter elkészítésére, amely a riport (a Gárdonyi Géza-mű) témájával, hangulatával, szereplőivel összhangban van!

Miután elkészültetek a tényfeltáró tévériporteretekkel, mutassátok be a közösségeknek, és vitassátok meg a látottakat, hallottakat!

Összefoglalás

Gárdonyi Géza írásművészetéről az olvasóközönség elsősorban az *Egri csillagok* című történelmi regényét emlegeti. Népszerű, mert jelen van még ma is a hatodik évfolyam olvasmányjegyzékén. Újabbban azonban hallani olyan véleményt is, hogy erősen meghúzva, átszerkesztve kellene a 10–12 évesek kezébe adnunk. Mi marad belőle? És melyik író, melyik regény vagy dráma következik az ilyen szándékú „jóakarók” jegyzékén a későbbiekben? Mi marad belőlünk?

Nekünk, magyartanároknak érdemes tudnunk arról is, hogy vannak intézmények, ahol Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című ugyancsak történelmi sikon játszódó regényét olvastatják, azután dolgozzák fel közösen és szívesen. Kétségtelenül megvannak ennek a Gárdonyi Géza-műnek is az értékei. Az átlagos olvasó azonban tétován áll, zavartan lapozgat egyik-másik eseményrészlet esetében. Vagyis: nélkülözhetetlen a *rávezető olvasás* technikájának az alkalmazása.

A *Büntárgyalás* egyike azoknak a Gárdonyi Géza-elbeszéléseknek, amelyek az író tanítói, pedagógiai tapasztalati világából valók. Az olvasáspedagógia és a nevelői gyakorlat számára egyik értéke éppen ez, vagyis a nyilvánvaló iskolaközelség. Jelentékeny tanúságtevő ennek az elbeszélésnek a *nyelvezete*, hiszen arról ad hírt, hogyan beszéltek, gondolkodtak az író korában a kisdíjakok. Ezek az információk

Irodalomjegyzék

- Balázs Imre József 2006: *Gárdonyi Géza tekintete*. Utószó. In: Gárdonyi Géza: *Büntárgyalás* (elbeszélések). Komp-Press Kiadó – Polis Könyvkiadó, Kolozsvár
- Fried István 1989: *Tíz híres regény*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Hegedüs András 1971: *Legkedvesebb íróim*. Móra Könyvkiadó, Budapest
- H. Tóth István 1997: „Az olvasás: fölfedezés” – *Egy korosztály irodalomértésének alakulása*. Kandidátusi értekezés. (Témavezető: dr. A Jászó Anna tanszékvezető főiskolai tanár – ma már: egyetemi professzor). MTA, Budapest
- H. Tóth István 1998: *Hetedhét határban* (Irodalmi feladatgyűjtemény 10–11 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
- H. Tóth István 1999: *Utak a művek elemzéséhez*. Módszertani Közlemények, Szeged
- H. Tóth István 2006: *Mások javára* (Javaslatok-gondolatok az irodalom- és az anyanyelv-pedagógiai tevékenységekhez). Bács-Kiskun Megyei Pedagógusház, Kecskemét

támpontok a mai világban a helyüket, az *értéktendjük*et kereső kiskamaszoknak is. Nélkülözhetetlen az emberi sorsok, a megélt élethelyzetek összehasonlítása, példákkal történő elemzése.

A nyelv és gondolkodás korhűsége mellett értéktényezők a *néprajzi adatok* is a *Büntárgyalás*ban. Az ezekről való beszélgetés idején a lexikonokból, a múzeum- és/vagy tájházlátogatásból származó ismereteiket, élményeiket mozgósíthatják a gyermekek, amiként a világháló széles kínálatából is gyűjthetnek illusztrációkat, hogy még élményszerűbben láthassák az egykor-volt Marcik, Jancsik és mások életkörülményeit.

Pedagógiai tapasztalataim szerint a mai ötödik évfolyamosok is eredményesen birkóznak meg ennek a Gárdonyi Géza-elbeszélésnek a *cselekményével*, a műben különböző *élethelyzetekben* be- és megmutatkozó *szereplőkkel*, mindeközben eredményesen gyakoroltható velük a hosszabb prózaformájú szépirodalmi alkotás *értő-értető, szempontkövető felolvasása*, valamint az *epizód* fogalmával való megismerkedés sem erőltetett irodalompedagógiai feladat.

Körültkintő felkészítést követően érdemes végigmennünk a saját tanítványainkkal is egy-egy *tényfeltáró tévériport készítésének* az útján. Az ilyen *ujgyakorlatoknak* felbecsülhetetlen szellemi és gyakorlati hozadékaival számolhatunk. Ekképpen gondolkodva, ilyen beállítódással tanítás- és tanulásszervező munkánk nyilvánvalóan a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális nyelv- és irodalompedagógiai stratégia érvényesítése.

- H. Tóth István 2009: *Kettős tükrök* (A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan). Egyetemi tankönyv. Társszerző: Radék Patloka. Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága
- H. Tóth István 2010: „... az ember arca a lélek virága!” – *Az 5–6. évfolyam alapozó tevékenységének erősítéséért*. Tanító, Budapest
- H. Tóth István 2010: *Múltidézés és olvasmánymegértés* (Gárdonyi Géza: *Büntárgyalás*). Csengőszó, Szeged
- H. Tóth István 2015: „Nem fecske módra...” *Az olvasmánymegértés fejlesztése* (Kézikönyv nemcsak tanítók és magyartanárok számára). Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász
- Kiss Gábor (főszerk.) 1998: *Magyar szókincstár* (Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára). Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Szerdahelyi István 1996: *Irodalomelmélet mindenkinek*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest

Lengyel János

A hallgatás ára

Becke József Lajos Visken született, ott él ma is, közel a kárpátaljai nyelvhatárhoz. Költő, zenész, képzőművész, kőműves, túlélő... Első versei az *Együtt* című, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóiratában jelentek meg. Néhány versét megzenésítette Ivaszkovics József. Verseskötetei: *Indián szívek a kövön* (2002), *Barlangok mélyén* (2005) és *Átkozott szerepben* (2007). Egy ideje viszont mélységes csend veszi körül, nem publikál. Erről kérdeztem.

– *Mi van veled mostanában?*

– Mit is mondhatnék erre? Ha kérdésed arra vonatkozik, hogyan töltöm mindennapjaimat, hát válaszom: semmittevéssel, a szó legszorosabb értelmében. Persze, ha az itthoni apró-cseprő teendők elvégzését nem tekintjük „valaminek”. Mint te is tudod, korábban kőműveskedtem, de az utóbbi időben valahogy elkerül a munkalehetőség, hát marad a türelmes várakozás, hátha majd mégis akad valami.

– *De akkor miből tudsz egyáltalán megélni?*

– Szüleimnél élek, és tulajdonképpen az ő nyugdíjukból. Most magyarázkodhatnék, hogy így meg úgy, de végül is ez az igazság.

– *Régen nem publikáltál sehol. Mi ennek az oka?*

– A válasz egyszerű: mivel már évek óta nem írtam verset, így nincs mit beküldenem. Hogy miért nem írok? Nos, erre van egy rövid, frappáns válaszom: mert már nem tudok. Ha meg igazán őszinte akarok lenni, akkor nem tudom. Vagyis nem tudom, hogy miért nem tudok.

– *A hallgatásodhoz köze van az Együttben rólad megjelent kritikának?*

– Gondoltam, hogy felteszed ezt a kérdést, mint ahogy már sokan mások. A válaszom kategorikusan: nem! Ezt már igyekeztem Károllyal is megbeszélni, mert ő is emiatt aggódott. Nehogy már valaki azzal vádoljon, hogy megorroltam rá valamiért, vagy neki legyen lelkiismeret-furdalása. Már jóval azelőtt leálltam a versírással, hogy harmadik kötetemet véleményezte volna. Tulajdonképpen a kézirat leadása volt utolsó irodalmi tevékenységem, s jól tudod, hogy mennyi idő telik el ettől az időponttól a tulajdonképpeni könyv megjelenéséig. Ő semmiképp nem tehet arról, hogy a múzsa elhagyott.

Egy érdekes kis story: Beregszász, díjkiosztó ünnepség. Vers kategóriában első díj: Becke József Lajos. Kritikus díj: Bakos Kiss Károly. Akkor kicsit ledöbbentem, hogy lehet egyszerre díjazni valamit, majd ennek a valaminek a cáfolatát is. Hát nem fura? Itt valami furcsaságot érzek, mert vagy az én kötetem érdemelte meg a díjat, vagy, ha igaza van a kritikának, akkor ő és nem én. A kettő együtt az *Együttben*... hm... Remélem, senki nem ért félre, nagyon hálás vagyok a díjért, csak azt hiszem, amikor nekem ítelték, inkább az ösztönző szándék dominált, mint addigi munkásságom valódi elismerése. Hisz a munkáimról szóló véleményt is ugyanúgy díjazták. Nem tudom, érzed-e az ellentmondást.

– *A kritika vélemény, a vélemény pedig szubjektív. Akik neked ítelték a díjat, ennek ellenére is méltónak találtak rá. Szűkebb hazánk irodalmárai amúgy is túlzottan érzékenyek a kritikára. De, ha már kiállunk a rivaldafénybe, korántsem garantált a tapsvihár.*

– Hát éppen ez az! A rivaldafényt szeretném elkerülni. Nem vagyok az a primadonna típus, aki a reflektor fényeiben sziporkázna. Lehet, hogy valakinek ez jól áll, sőt biztos szükség is van ilyen emberekre, de ez nem én vagyok. Még egyszer a kritikára: nem hiszem, hogy túl érzékeny lennék rá. Vagyis az idegentől jött szavak nem annyira érintenek, mint a saját belátásom, ami az évekkel ezelőtt írt verseim újraolvasásakor csodálatos önvizsgálatra kötelez. Nem tudom, lehet ezt még bonyolítani? Egyszóval, a mai eszemmel nagyon átrírnám őket, de hát miért?

– *Írsz-e újabb műveket? Legalábbis tervezed-e? Vannak ötleteid?*

– A vers belülről kellene, hogy jöjjön, és sajnos épp ez múlt el nálam. Valahogy nincs az a jóleső izgalom, ami régebben töltött el alkotás közben. Ha azokat a dolgaimat egyáltalán „alkotásoknak” lehet nevezni. Néha óhatatlanul is felmerül bennem a kérdés: vajon igazán költészet-e az, ami a kezemből kikerült, vagy csak egy érdeklődő, kíváncsi ember elkalandozása egy világba, amit meg akart érteni, ezért felfedező útra indult az idegenbe? De még az is lehet, hogy egyszer csak újra meghallom a belső hangokat, és újra kitörnek általam az árnyékvilágból a mi dimenzióinkba. Lehet, ez már holnap bekövetkezik, de az is lehet, hogy soha. Majd kiderül. Régen se úgy írtam verset, hogy na, most van egy kis szabadidőm, rittyentek egy zöngeményt. Nem, ma is fenntartom, hogy én csak közvetítő voltam: valami meghatározhatatlan szellem – mit tudom én, milyen mikrohullámokon – általam akart megnyilvánulni a mi világunkban, és akkor pont én voltam a legközelebbi fogadóadó a huszonhetedik dimenzió éterében. De bejöttek zavaróállomások, és a helyzet megváltozott.

– *A versek mellett képzőművészettel is foglalkozol, vagy e téren is alkotói válságban vagy?*

– Az egész életem egy kísérlet. Képzőművészettel – bár az lenne az igazi lényem – húszéves korom óta nem foglalkozom. Annak idején ezt a törést rá tudtam fogni a bakaságra, hogy az zökkenett ki a kerékvágásból. De aztán jöttek a hippie évek, eltöltve a semmivel, ecsetet, ceruzát soha többé nem vettem a kezembe. Azok az illusztrációk, amelyek a könyveimben láthatók, javarészt a diákéveim utolsó szakaszából és a bakaságban eltöltött éveimből származnak. Most azt mondják rájuk, hogy tehetségesek. Sajnos az akkori tanáraink ezt elfelejtették velem közölni. De számoljunk: ’84-ben fejeztem be az ucsit¹, ’86-ban szereltem le, vagyis legalább 24 éve nem foglalkozokmilyesmivel, ennyi idő alatt még a biciklizést is el lehet felejteni, nemhogy a ceruza használatát. Tehát ez az egyik dolog, amiről már végképp lemondtam.

Az sem mellékes, hogy a verseimben viszont egyes emberek képzavarokat vélnek felfedezni. Nos, azt hiszem, a kép, mint olyan, mégiscsak az én kompetenciám. Sokat mesélhetnek a hitetlenkedőknek egy kép jelentőségéről, olyanoknak, akik ebben magukat annyira otthon érzik. Azt hiszem, a hiba mégis a készülékben van, mégpedig elég súlyos hardver-gond. Voltak éveim, amikor csak a gitárt nyúztam, persze erről, hál’istennek, nincsenek leleplező dokumentumok, viszont a legnagyobb élvezetet ez jelentette az életemben. Akármilyen is volt. Szegény gitárom most is itt függ a falon, velem szemben, és én szégyenkezve nézek vissza rá.

– *Egész beszélgetésünk során valami mélyről jövő szomorúságot érezek a szavaidban.*

– Akkor még nem láttál igazán magam alatt. Ne feledd, mostani szavaim szinte már ünnepélyesen szólnak egy engem megtisztelő riporterhez... Akkor képzeld el az általános elmeállapotomat. Egyébként meg egyszerű: minden humort lenyelek, ezt keresem a tv-ben és bárhol, ahol egy ponénnal kinevethetem a „szomorúságomat”. Ha pedig komolyan beszélünk, akkor mondj egy okot, amiért vidám kellene legyek?

– *Három kötetet jelent meg eddig, gondoltál-e arra, hogy felvételedet kérd a Magyar Írószövetségbe?*

– Érdekes kérdés. Nem tudtam, hogy ezt lehetne. Nem mintha kérném valaha is. Érts meg: én kérem biztos soha senkit nem fogok, szerintem az ilyesmit majd döntsék el mások! Vagyis vannak erre szakosodott elemek, akik majd eldöntik, alkalmas vagy érdemes lennék-e erre a tisztségre. Nem ismerem az eljárást, és annyira nem is érdekel. Ráadásul épp most kérnék ilyesmit, amikor jó úton haladok, hogy végképp kikerüljek az irodalom berkeiből?

– *Ezzel éppen bekerülhetnél végre, mert tudtommal korábban sem voltál aktív az irodalmi közéletben.*

– Nézd, ha ilyen ambícióim merülnének fel, feltétlenül neked szólok majd legelőször. Gondolom, egy kicsit más dolog valamit helyben elintézni, vagy Viskről interneten. Ilyen tisztségről életem-

¹ Ucsiliscse = szakközépiskola

ben nem is álmodtam, tehát még hozzászólásom sem lehet. Várd meg, amíg álmodozni kezdek róla, hogy legyen, ami beteljesülhet.

– *Egy kárpátaljai magyar költő hogyan jellemezné szűkebb hazánk jelenét?*

– Hogy mennyire tartom magam költőnek, azt már próbáltam kifejtetni. Marad a kárpátaljai jelző, no meg a magyar. Tehát kérdésre a válasz: nem tudom, egy költő hogy jellemezné hazánkat, de mint kárpátaljai magyar, valahonnan a végekről, nem igazán hiszek a teljes igazságtevésben. Hogy politikai síkra vigyem a kérdést, csak annyit mondok: aki lop (mellékes országot vagy hajtűt), annak legyen törvény, ami szerint bűnhődnie kell. Vagyis szerintem nem annyira kettős állampolgárság kellene, hanem az igazság visszaállítása. Találjanak a környező államok ezer évig kitartott kakukkfiókái maguknak államot valahol a földtekén. Utópista vagyok, de abból nem engedek, hogy a történelmi Magyarország az egyetlen lehetőség Közép-Európa újbóli térképre tételére. Ennek lenne része Kárpátalja, de amíg úgy hívják, Zákárpáttyá², addig én itt nem létezem. Vagyis persze itt élek, mert itt az otthonom, de miféle haza ez? Mit nevezhetnék hazámnak? Magyarország a hazám, aminek része Kárpátalja. Mondjuk úgy, ahol én vagyok, ott van Magyarország. És halálosan komolyan gondolom, hogy egyszer Trianonért majd bűnhődnie kell a nagyhatalmaknak. Ez már szinte nem is nemzeti jellegű harc, inkább vallási: a gonosz eddig nyeresre áll, de azért maradtunk emberek, mert hiszünk a jó, az igazság végső győzelmében.

– *Valóban utópisztikus gondolatmenet, de Lengyelország is újra feltámadt 150 éves tetszhalott állapotából. Izrael pedig 1800 év elteltével került fel újra a térképre. Magyarország viszont sosem került le onnan, csak azt kell eltávolítanunk, ami éppen eltakarja.*

– Érdekes térképszemlélet. Erre még nem is gondoltam, de van benne valami. Azonban ennek véghezvitelére csak egy utat tudok: az okosat. A túlzott szélsőségség bármelyik irányba a magyaroknál hirtelen területvesztéseket eredményezett eddig a történelemben, hát nem tanulunk soha? Ébredés, Európa! Szemüveget a bírónak!

* * *

Bozsik Gabriella

Dóra Zoltán új könyve elé *(Nyelvőrészen a Dunakanyarban. Vác, 2016. 210 old.)*

Századunkban a megszámlálhatatlan technikai újítás, a kikerülhetetlen digitalizálás életünk minden területén sok előnnyel, haszonnal jár, de a hátrányát is érezzük időnként, valljuk be! Az utóbbiak közé sorolható többek között az az elgondolkodtató tény, hogy a felgyorsult élettempó miatt nincs idő hosszabb művek elolvasására felnőttek és diáknak egyaránt, az írott és a beszélt nyelvi közlés stílusa és formája is állandóan változásban van, nem utolsósorban a megjelenő újabbnál újabb technikai eszközök széles körű használata sem kedvez mindig a nyelvnek. Nagy szükség van tehát az olyan fáradhatatlan, a mindennapi nyelvhasználatra élénken reagáló, a nyelvi igényességre ügyelő tanáremberre, nyelvészre, mint amilyen a jelen kötet szerzője, Dóra Zoltán. Soraiból kitetszik, hogy nyitott szemmel jár a világban: intenzív kapcsolatot tart volt diákjaival, a baráti körével, a város polgáraival, sőt erdélyi kollégáival is, akik sok esetben javasolják neki a feldolgozásra váró témákat.

A cikkgyűjtemény, amelyet az érdeklődő olvasó most kézbe vesz, nem az első ilyen jellegű kiadvány, hisz az elmúlt majd húsz évben több kötetben foglalkozott szerzőnk a nyelvművelés különböző részterületeivel. Most is ezt teszi, hisz az írásai elemeznek pél-

² Kárpátontúl, Kijevből szemlélve, korábban még messzebről.

dául nyelvhelyességi és helyesírási hibákat, szó esik a média nyelvhasználatáról, különböző kevésbé ismert tájszók jelentésének megvilágításáról, de vannak etimológiai okfejtések, és természetesen nem marad ki az új, 12. kiadású akadémiai helyesírási szabályzat változásainak megemlézése sem. Mindez azt bizonyítja, hogy a saját érdeklődésünknek megfelelően könnyedén válogathatunk a tematikailag igen gazdag, színes anyagból.

A kötet lapozgatásakor pedig tapasztalhatjuk, hogy milyen jól kiegészítik egymást a legújabb szótárainkból számos esetben idézett szócikkek – a szakszerűséget biztosítva – és a sok szubjektív vélemény, egy-egy visszaemlékezés kedves pillanatai, sőt a humor is jelen van.

Dóra Zoltán munkáját minden anyanyelvét szerető és féltő, a nyelvhasználatára odafigyelő felnőttek és diákok jó szívvel ajánljuk.

A kötet témái:

Előszó
Vezetés, vezetőség
Minek köszönhető?
A *be* igekötőről
Spárol
A megszólításról
Könyörgöm
„Sej, a mi lobogónkat...”
Villantott
Dal, ének, nóta
Helyszín vagy színhely
Katasztrófavédelem
Borozda
Hogy ne értsük egymást félre
A kutyafáját!
Toklász
Darab
Hangzatos szavak és kifejezések
Alkatrész, alkotórész
Ahová nem illik a névelő
Hajlandó, hajlamos
Flotta és hangár
Ment-e az írások által a világ elébb?
A kálomista pap
Nem minden hiba sajtóhiba
Mentor
Triumvirátus
Ő vagy az?
Fapados
Különítmény
Durrantott a váci színház
Magasságában
Vakond vagy vakondok
Sajttáj
Abszolvál
Meg vagyok érkezve
Művelődési vagy kulturális központ?

Óvatosan a szórenddel!
Sirül
Lemerül, kimerül, kifogy
Miért zavaró az *-i* birtoktöbbsesítő jel?
Ejtsük helyesen!
Migráns
Bombasztikus
Lehetne egyszerűbben is!
Igazán, igazából, igazándiból
A jelentésváltozásról
Lebilincselő ébresztő
Szolgálatos vagy ügyeletes
Hová teszi lányságát a barna kislány?

Helyesírás, helyes írás

Eltűnhet egy *j* betű?
„Lyoni világbajnokság váci résztvevőkkel”
Party
WC, de nem wécé
Még egyszer a néma *h*-ről
Így is lehet, úgy is lehet
Advent és a pró és kontra
Nyitva tartás
Árbóc és búra?

Szavak és szólások magyarázata

Kelevény
Javas és jós
Istenuccse!
Csütörtököt mondott
Anyós, após
Lipinka madár
Huddik és huddomnyi
Haragszik a váci kapitány?
Jószág, ország
A vásárnap vásárnap?

Megrázza, mint Krisztus a vargát
Furcsa etimologizálás
Drukkol vagy szurkol

Névadás és névhasználat

Idegen eredetű családnevek
A rendezvénynevekről és a nagybetűs mániáról
Közterületek névváltoztatása a rendszerváltás
után és most
Tisza-tavi
Vácon vagy Vácott?
Egy felnémeti ragadványnév nyomában
A Gajdos családnévről
Kovácsék, Tóték
Különös utazás
Kupi

Egyelőre még kisbetű
Ivó
Gondolatok az intézménynevekről
Tulajdonnevek és az új helyesírási szabályzat

Egyéb írások

Nemzetben él a nyelv
Anyanyelvi séták Grétsy Lászlóval
Nyelvszokás és nyelvi norma
„Gyenge létemre így vagyok erős”
A nyelvmegőrzésről

*Jó szívvel ajánljuk Dóra Zoltán legújabb
könyvét kollégáinknak*

* * *

Sólyom Réka

Amikor a félreértés is hasznos: a neologizmusok és a nyelvi változási folyamatok témaköre az alap- és középfokú oktatásban

1. Bevezetés

Jelen tanulmány napjaink néhány neologizmusá-
hoz kapcsolódó megértési és félreértési folyama-
tot mutat be az elmúlt hét évben felvett kérdőíves
felmérések eredményeire támaszkodva, különös
tekintettel az általános és a középiskolás korosz-
tály értelmezési folyamataira. A grammatikai és
szemantikai szempontból különböző új szavak ér-
telmezési folyamataiban különösen érdemes meg-
figyelni azokat a befogadói (tanulói) folyama-
tot, amelyek során az újdonság megértése valami-
lyen (gyakran szemantikai és/vagy helyesírási jel-
lemzőkből fakadó) akadályba ütközik, hiszen a
megértési és félreértési folyamatok tanulmányo-
zásával, az okok feltárásával, az összefüggések
kimutatásával eredményesebbé válhat a tanulók
szövegértése, illetve részvétele a kommunikációs
folyamatban.

2. A neologizmus fogalmáról

Bár a magyar és idegen nyelvű szótárak, lexiko-
nok rendszerint röviden meghatározzák a neolo-
gizmus fogalmát (l. pl. a *Stilisztikai lexikon*, az
Alakzatlexikon, az *A dictionary of stylistics* vagy a
Historisches Wörterbuch der Rhetorik vonatkozó
definicióit), a jelenség definiálása – vagyis annak

meghatározása, hogy adott nyelvhasználó adott
időpillanatban milyen nyelvi jelenséget tekint
„neológ”-nak – nyelvhasználófüggő volta miatt
meglehetősen problémás (vö. Minya 2003: 13).
Jelen tanulmány egy, a befogadók nézőpontját és
megértési folyamatait, az ezekben a folyamatok-
ban kimutatható – életkortól, tapasztalatoktól, ér-
deklődéstől függő – egyéni különbségeket figye-
lembe vevő, funkcionális-kognitív meghatározást
vesz alapul. Ennek értelmében tehát a neologiz-
mus olyan újszerű szerkezeti felépítésű nyelvi je-
lenség, amelynek egy adott közlő és/vagy egy
adott befogadó adott szituációban előzetes (vagy
ilyen hiányában előzetesként értelmezett) tapasz-
talataihoz, ismereteihez és az ezekből fakadó el-
várásaihoz viszonyítva újszerű jelentést és/vagy
újszerű stílust tulajdonít. E jelentés- és stílustulaj-
donítás dinamikus, a fenti változók függvényében
skalárisan módosulhat egyazon nyelvhasználó
esetében is (Sólyom 2014: 19).

A fenti definíció lehetővé teszi, hogy ugyanannak
a neologizmusnak a megértése esetében különb-
séget tegyünk különböző nyelvhasználók megér-
tési folyamatai között, illetve fenntartja azt a lehe-
tőséget is, hogy akár ugyanannak a nyelvhasználó-
lónak az esetében is változás történjen egy-egy

neologizmus megismerése, begyakorlottsá válna során (vagyis elképzelhető, hogy például egy szó újszerű volt számomra öt évvel ezelőtt, de azóta megismertem a tárgyat, eljárást, fogalmat, amelyet jelöl, és gyakran használom a szót, amely így számomra elveszítette újszerűségét). A „megszokás” folyamata különösen fontos a neologizmusok esetében, hiszen sok olyan újdonsággal (pl. technikai újításokkal) ismerkednek meg a nyelvhasználók nap mint nap, amelyek rövid időn belül az életük természetes részeivé válnak, ennek pedig nyelvhasználatukban is nyoma lesz (erre utalnak a különféle nyelvváltozás-elméletek, vö. Croft 2000, Keller 1990).

3. A neologizmusok és a diákok nyelvhasználata

Jelen tanulmány elemzése néhány konkrét példát mutatnak be általános és középiskolai diákok értelmezési folyamataiból, különös tekintettel néhány félreértésre. Olyan neologizmusokkal kapcsolatos félreértési folyamatok bemutatására kerül sor, amelyek szerepeltek az elmúlt hat év kérdőíves vizsgálataiban (vö. Sóllyom 2014).

Az alábbiakban sor kerül egyfelől annak bemutatására, hogy a Nemzeti Alaptantervben (a továbbiakban NAT) megfogalmazott, a nyelvi változási folyamatok érzékeléséhez, felismeréséhez kapcsolódó készségek fejlesztéséhez a neologizmusok tanulmányozása, a diákok érzékennyé tétele a téma iránt fontos segítséget nyújthat (Sóllyom 2011); másfelől arra, hogy az esetleges félreértési folyamatok hatással lehetnek az adott neologizmus „jövőjére”: meggyökeresedésére vagy eltűnésére a nyelvhasználatból, valamint a használatához kapcsolódó nyelvhasználói attitűdökre is.

A tanulmány végül bemutatja egy általános és középiskolai tanárok által 2015-ben kitöltött kérdőív azon válaszait, amelyekben arról kellett véleményezni az adatközlőknek, hogy fontosnak tartják-e a neologizmusok témakörének tárgyalását, a neologizmusok tanítását a magyarórán.

4. A nyelvi változási folyamatok és a neologizmusok témakörének megjelenése a Nemzeti Alaptantervben

A NAT „Fejlesztési feladatai” között található az „Anyanyelvi kultúra, ismeretek az anyanyelvről” témakör. Ebben a témakörben fontos helyet tölt be a nyelvi változási folyamatokhoz kapcsolódó készségek, képességek elsajátítása. Az 1–12. osztályok számára érvényes ajánlás „A nyelv szerke-

zetének, változó egységeinek megfigyelése mondat- és szövegépítő eljárásokkal”, valamint „A nyelvi állandóság és változás jelenségeinek megfigyelése” (p. 34). Ezekben a témakörökön belül az alábbi, neologizmusokhoz kapcsolódó ismeretkörökkel találkozhatunk (ibid.): a nyelvhasználat társadalmi jelenségként való (szociolingvisztikai) szemlélete (9–12. évfolyam); példák (régébbi korok szövegei, szövegrészei) alapján a nyelvi állandóság és változás megfigyelése a mai állapottal való összevetés során (...) (7–8. évfolyam); napjaink nyelvi változásainak felismerése (9–12. évfolyam).

A fentiekhez kapcsolódóan az alábbiakban néhány konkrét példához kapcsolódó félreértési folyamat bemutatása következik, különös tekintettel az általános és középiskolás korosztály vonatkozó válaszára (az elemzett neologizmusokkal kapcsolatban l. még Sóllyom megjelenés előtt).

5. *Passzív ház* (2009, 2011)

A *passzív ház* – amelynek jelentése ’megújuló energia felhasználásával működő, alacsony vagy zéró energiafogyasztású ház’ (Sóllyom 2014: 80–84) – részletes elemzésére a 2009-ben és 2011-ben felvett kérdőíves felmérések adtak lehetőséget.

Ennek a neologizmusnak az értelmezési folyamatában sok adatközlő (nemcsak a diákok, hanem felnőttek is) asszociált a *passzivitás*, *tétlenség* fogalmára, és adott meg olyan magyarázatot, mint például ’idősek otthona’, ’otthon depressziós embereknek’, ’pihenőház’ (vö. Sóllyom 2014: 83). Ezt az értelmezést magyarázhatja egyrészt, hogy mivel a szó a német *Passivhaus* mintájára jött létre, a *passzív* maradt a szóösszetétel előtagja. Míg azonban ez a németben ez a szó ’forrás, behozatal’ jelentésben szerepel (vö. pl. *Passivhandel*, *Passivseite*), addig a magyarban – az ÉKsz.² definíciói értelmében – nincs ilyen jelentése; ellenkezőleg: ’tétlen, közömbös, részvétlen’, a 2. ’vesztéses’ vagy a 3. ’szenvédő’ jelentésben szerepel. Az általános iskolás korcsoport esetében egy fonológiai tévesztés is megfigyelhető volt, amelynek következtében a neologizmust több esetben ’masszív ház’-ként értelmezték, és olyan magyarázatokat adtak meg, mint például ’jó szerkezetű ház’, ’kemény ház’, ’megerősített ház’ (vö. Sóllyom 2014: 83, Sóllyom, megjelenés előtt).

6. *E-könyv-olvasó* (2011)

Az *e-könyv-olvasó* alakulat jelenthet 1. 'e-könyv olvasására alkalmas hardver'-t, illetve 2. 'e-könyv olvasására alkalmas szoftver'-t. Az alakulat helyesírása is változott, az AkH.¹² szabályozása értelmében két kötőjellel írandó (a 2011. évi kérdőív kitöltésekor még *e-könyv olvasó* formában szerepelt).

Tény, hogy az angol elötagot tartalmazó írásképek a kötőjelhasználattól függetlenül gondokat okozhat a nyelvhasználóknak a befogadás, a jelentésképzés folyamatában; ezt bizonyítja, hogy 2011-ben az általános iskolás korcsoportból senki, a középiskolás korosztályból pedig a kitöltőknek mindössze 5%-a adott meg a szó jelentésével egyező magyarázatot (az egyetemisták esetében 22%, a felnőtteknél pedig 11% volt ez az arány) akkor, amikor szövegkörnyezetben, internetről származó mondatban olvasták a szót (Sólyom 2014: 95).

A félreértési folyamatok az összes adatközlő esetében két területet érintettek: az adatközlők egyfelől az *olvasó* utótag esetében több esetben adták meg az emberre és nem a gépre vonatkozó jelentést: 'olyan ember, aki olvas', 'e-könyvet olvasó ember'-ként definiálva a szót. A félreértések másik típusa az *e-* előtagnak a mutató névmás rövid alakjaként való értelmezéséből fakadt: ez a jelenség elsősorban általános és középiskolás diákok körében volt megfigyelhető, akik e miatt a félreértés miatt az egész alakulatot tévesen értelmezték, és 'az adott könyvet olvasó', 'ez, aki a könyvet olvassa', 'ezt a könyvet olvasó'-ként magyarázták a neologizmust (Sólyom 2014: 95–98).

7. *Gerilla-* (2011, 2013)

A *gerilla-* előtaggal létrejött szóösszetételek, valamint a középfokú alak (*gerillább*) megjelenése az elmúlt évek magyarnyelv-használatában volt megfigyelhető. Maga a szleng stílusú szó a következőket jelenti: 1. 'nem legális', illetve ebből metonimikus kiterjesztéssel: 2. 'másoknál vadabb/hatékonyabb/váratlanabb'.

A *gerillakertész* (a 2011-es kérdőívben, vö. Sólyom 2014: 73–77), a *gerillább* (a 2014-es kérdőívben) és a *gerilla-cv* (a 2015-ös kérdőívben, Sólyom 2015a: 72–73) alakulatok kérdőíves adatainak alapján elmondható, hogy a magyar anyanyelvű adatközlők nagy arányban jól tudják értelmezni a „gerillaság” fogalmát.

A fenti tapasztalatokon kívül megfigyelhető volt még egy érdekes jelenség, jellemzően az álta-

lános iskolás korosztály esetében: a diákok ugyanis néhányszor – fonológiai tévesztés következtében – *gerilla* helyett *gerillaként* interpretálták a szót, és így például a *gerillakertész* alakulatot nem annak jelentése ('körtérület-szépítés céljából illegálisan növényt ültető aktivista', Sólyom 2014: 73), hanem 'a gorillák ketrecét rendben tartó személy'-ként értelmezték.

8. *Szelfizik* (2014)

Ennek a neologizmusnak, amelynek jelentése 'önfényképet készít' (vö. Sólyom 2015a: 73–74, 2015b: 93–94) „magyaros” írásmódja mellett előfordul az „angolos” *selfie-zik* írásvariációja is.

A 2014-es kérdőív válaszai között – az *e-könyv-olvasó* értelmezéséhez hasonlóan – minden adatközlői korcsoport esetében előfordult, hogy a válaszadók metonimikusan tágabb értelmezést jelenítettek meg a szó magyarázataként, mint például: 'pózol', 'fotóz', 'fényképez'.

Egy középiskolás diák szóbeli megjegyzése (amelyet a kérdőív kitöltése utáni beszélgetés során tett, amikor lehetett kérdezni a neologizmusok jelentésével kapcsolatban) szemantikai és helyesírási szempontból is tanulságos: a kérdező diák ugyanis nem tudta kitalálni a szó jelentését, amikor az magyarul, *szelfizik* formában volt írva (így szerepelt az internetről származó idézetben); a beszélgetés során viszont elmondta, hogy ha angol helyesírással lett volna írva a szó, felismerte volna.

9. Tanári vélemények a neologizmusok megjelenéséről az oktatásban (2015)

A neologizmusok megismerésével, értelmezésével, illetve tanításával kapcsolatban általános és középiskolai tanárok körében 2015 októberében került sor egy kérdőíves vizsgálódásra (vö. Sólyom megjelenés előtt). A neologizmusok oktatási folyamatban való megjelenésével kapcsolatban a kapott válaszok alapján jellemzően háromféle attitűd rajzolódott ki a kérdőívekben:

1. Hasznos, ha beszélünk a neologizmusokról, hiszen ezek a jelenségek a diákok nyelvben nap mint nap feltűnnek. Ezt a véleményt képviselte például az alábbi vélemény szerzője: „Érdeemes említést tenni a tanítási órákon ezekről vagy hasonló szavakról (...). A tanulónak érdekes is, ha hozzá közelebb álló dolgokról beszélünk.”

2. Bizonyos szavak (jellemző módon a kérdőívben feltűnő szleng és internetes nyelvhasználat-hoz kapcsolódó alakok) „helytelenek”, „hibásak”, ezért nem szabad beszélni róluk a magyarórán.

Így érezte az alábbi véleményt író tanár: „[A kérdőív]1–6. kiemelt szavait [köznyelvi, internetes példák] kerüljük, példaként ne adjuk. Tudjuk, hogy a köznyelvben használják, de irodalmi szövegalkotásnál véleményem szerint nem elfogadhatók. [A] 7–8. [ezek szépirodalmi példák voltak, melyek azonban ugyanúgy – elvonással, szókép-zéssel – jöttek létre, mint az internetes példák] jók, jó dolog érdekes új szavakat kitalálni, alkotni.”

3. Ez a típusú attitűd az adekvátságot hangsúlyozta, kiemelve, hogy amikor neologizmusokról beszélünk a magyarórán, meg kell említeni, hogy milyen kommunikációs szituációban alkalmazhatók, alkalmazandók. Az alábbi véleményt író tanár ilyen módon vélekedett: „Mindenképpen célszerű említést tenni róla, hiszen a fiataloknak meg kell tanulniuk, hogy milyen fórumon milyen nyelvi stílust használjanak, használhatnak.”

10. Összegzés

Jelen tanulmány néhány napjainkban jellemző példa segítségével mutatta be a neologizmusok értelmezésének folyamatában fennakadást, félreértést okozó lehetőségeket az általános és középiskolás diákok korosztályában, a diákoktól származó kérdőíves felmérések vonatkozó eredményeinek felhasználásával.

Hangsúlyozni kell, hogy a neologizmusok gyors szemantikai és helyesírási változásainak következtében – hiszen nap mint nap jelennek

Irodalom

- AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia 2015. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Croft, William 2000. *Explaining Language Change. An Evolutionary Approach*. Harlow – New York: Longman.
- ÉKsz.² = Pusztai Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Keller, Rudi 1990. *Sprachwandel: von der Unsichtbaren Hand in der Sprache*. Tübingen: Francke.
- NAT = *Nemzeti Alaptanterv*. Forrás: http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (Letöltés ideje: 2016. április 2.)
- Sólyom Réka 2011. Hogyan változik a nyelv ma? In: Szabó Piroska szerk. *Magyar nyelv – Tanári Kincseslád. 18. kiegészítő kötet, 2011. április*. Budapest: Raabe Kiadó.
- Sólyom Réka 2014. *A mai magyar neologizmusok szemantikája. Nyelvtudományi Értekezések* 165. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sólyom Réka 2015a. Nyelvi változás, kreativitás és megértés. Napjaink magyar nyelvének neologizmusairól. *Hungarológiai Közlemények* 16 (4). 65–83.

meg új szavak, kifejezések, nyelvi formák a magyarnyelv-használatban – a jelenség megítélése, egy-egy konkrét példa megértése, valamint a hozzá kapcsolódó attitűdök igen különbözőek lehetnek. A neologizmusok „túlélése” és meggyökerezése esetében nagy fontossága lehet az alakulat megfelelő értelmezésének, illetve a hozzá kapcsolódó pozitív attitűdnek (a kettő között gyakran összefüggés is van: ha megérték valamit, akkor az számomra sikerélmény, tehát kellemes asszociációim kapcsolódhatnak a jelenséghez; ezt természetesen befolyásolja a neologizmus jelentése, használati köre is).

A változások iránti érzékenységre, a nyitott, de egyszersmind kritikus hozzáállásra jó lehetőséget ad a NAT, amely ajánlja a nyelvi változási folyamatok iránti érzékenység fejlesztését, a változási folyamatok tárgyalását. A kérdőíves felmérések vonatkozó eredményei szerint is elmondható, hogy az általános és középiskolás diákok minden esetben nagyon szívesen írták le, majd a kérdőív kitöltése után szívesen beszéltek meg az olvasott szavak jelentését, gyakran kérdeztek és osztották meg a szerzővel gondolataikat, tapasztalataikat a tárgyalt neologizmusokkal kapcsolatban. Ez is bizonyítja a téma iránti fogékonyságukat, érdeklődésüket – ezt felhasználva fontos szemantikai, stilisztikai, helyesírási jellemzők tanítására is lehetőség nyílik a magyarórán.

- Sólyom Réka 2015b. *A csúcscsüszfői becélöz* – Napjaink „trendi” neologizmusainak szemantikájáról. In: Papp Ágnes Klára – Sebők Melinda – Zsávolya Zoltán (szerk.): „európai látószögű magyar”. *Nemzet – sors – identitás. Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 83–96.
- Sólyom Réka megjelenés előtt: Neologizmusok helyesírása: értelmezés, megértés és összefüggések (az egi Eszterházy Károly Főiskolán rendezett Nagy J. Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjéhez kapcsolódó konferencián 2015. november 20-án elhangzott előadás alapján készült tanulmány).
- Szathmári István 2004. *Stilisztikai lexikon: stilisztikai fogalmak magyarvázata szépirodalmi példákkal szemléltetve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István (főszerk.) 2008. *Alakzatlexikon: a retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Ueding, Gert (ed.) 2003. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Wales, Katie 1990. *A dictionary of stylistics*. London and New York: Longman.

Újszászi Bogár László

Egy hatásos érvelési technika: az őszinteség vagy az őszinteség látszata

„Bármit választott a hölgy, Vincentnek mindig ugyanaz volt a reakciója. (...) Attól tartok, ma nem sikerült olyan jól, mint szokott...Ha megengedi, inkább az X fogást vagy az Y ajánlanám helyette. (Vincent ilyenkor mindig olyan fogásokat javasolt, amelyek egy egész kicsivel kevesebbe kerültek annál, amit a vendég eredetileg választott.) (...) Az a látszat, hogy fitymet hány a saját anyagi érdekeire, pompásan szolgálta az anyagi érdekeiket” (Cialdini 2009: 274).

Bevezetés

A hétköznapi családi vitákban gyakran tapasztalható, hogy ha valaki a saját érdeke mellett érvel, akkor hajlamosak vagyunk leértékelni az érveket. Pedig attól „hogy nem tudjuk, hogy a beszélőnek milyen érdeke fűződhet ahhoz, hogy egy álláspontot védjen, nem következik, hogy nincs érdekeltisége benne. Továbbá, ha tényleg nem érdekelt az álláspont elfogadtatásában, abból sem következik semmi az álláspont helyességére nézve” (Bognár–Forrai 2004). Bár a formális logika a saját érdek elleni érvelést az érvelési hibák közé sorolja, az üzleti életben hatékonyan működik ez a technika a termékek eladása során¹. E technika hatékonyságára már az ókoriak is felhívták a rétorok figyelmét.

Szekunder kutatások

Ókoriak

„Minden erővel azt kell bizonygatni, hogy az ügy, melyet véded, vagy tisztességes, vagy haszonnal kecsegtető, és hogy az ügyfél, akit a szívedbe akarsz lopni, semmiképpen sem saját személyes boldogulását tartotta szem előtt, semmit sem tett önös érdekből” (*A szónokról* 2, 51. 207). Cicero is azt javasolta, hogy a meggyőzendő fél figyelmét ne kerülje el a tény, hogy semmit sem tett önös érdekből a vádlott. Cicero azonban nem tér ki arra, hogy ez logikailag helyes vagy sem. A védekezés mellett támadásra is lehet használni ezt a típusú érvelést. Arisztotelész a hála megszüntetésére ajánlja ezt a technikát: „Az is nyilvánvaló ebből, hogy milyen érvek alapján lehet a hálát megszüntetni és hálátlanná tenni, mert azt lehet mondani: a saját érdekükben tettek vagy tesznek szolgálatot (és ez nem jótett), vagy véletlenül vagy kényszernek engedve cselekedtek...” (*Rétorika* 1385b). Nem közvetlenül, de közvetve Quintilianus is azt ajánlja, hogy ne a saját érdekünkre hivatkozzunk: „Az ok is jó ajánló, ami miatt a bíró előtt áll, ha azt a benyomást kelti, hogy tisztas cselekedete miatt szerzett ellenséget, különösen ha jószívűsége, emberisége, irgalma sodorta bajba, mert úgy tűnik, ki-ki nagyobb joggal követeli a bírótól azt, amit ő másoknak megcselekedett. Itt is az állam érdekére, a bírák dicsőségére, az utókor emlékezetére kell hivatkoznunk” (Quintilianus 4, 1, 22). Az üzleti tárgyalások során azonban – különösen, ha egy értékesítési szituációt veszünk alapul – nem kerüli el az ügyfél figyelmét, hogy az értékesítő a cég és/vagy saját érdekből is ajánlja megvételre a terméket. Ezért érdemes kifejezetten a saját érdek ellen érvelni a termékek kapcsán. Quintilianus az alábbiakat ajánlotta: „néha azonban a gyengeség is képes nagy csodálatot kiváltani, mint Tüdeusznál, aki Homérosz leírása szerint apró termetű volt, de annál harciasabb” (Quintilianus 3, 7, 12). Az ókoriak közül Cornificius tárgyalta a legrészletesebben az érvelési hibákat. Ettől függetlenül nem hibának, hanem hatékony technikának vélte: „Okosan já-

¹ „Lényegében mindig érzelmi alapon döntünk. Az első érzelmi benyomások eldöntik a vásárlás létrejöttét vagy meghiúsulását. Az érvek csak arra valók, hogy utána bizonygathassuk, mennyire jól döntöttünk” (Sas István: üzleti etika órai jegyzet 2010/2011. I. félév, Budapesti Corvinus Egyetem).

runk el beszédünkben, ha az előnyöket egybevetjük a hátrányokkal, s arra buzdítunk, hogy az előbbieket keressék, az utóbbiakat kerüljék” (*A C. Herenniusnak ajánlott retorika* III, 4). Corinficius külön kiemelte: „De be kell mutatni jellemének erényeit vagy hibáit is” (*A C. Herenniusnak ajánlott retorika* VII, 13).

Modern kutatók

Williams–Bourgeois–Croyle (1993) kutatók egy vizsgálat során azt tapasztalták, hogy amikor az ügyvéd a védencére nézve negatív jellemzőket is említett, akkor a bíróság sokkal szavahihetőbbnek találta, és kedvezőbb ítéletet hozott az ügyvéd számára, az őszintesége miatt. Egy másik kutatásban a szemtanúk vallomását elemezték. Azt az eredményt állapították meg a kutatók, hogy amikor a tanú saját érdekével ellentétes információkat mondott, és megmagyarázta, hogy az miért nem fontos információ, akkor a bíróság többször adott igazat a felperesnek (65%), mint abban az esetben, amikor az alperes említette meg a felperes elleni érveket (35%).

Befolyásolhatja a meggyőzés hatását a bizonyítás egy- vagy kétoldalúsága; az, hogy a beszélő, szövegező kizárólag az álláspontot alátámasztó állításokkal él-e, vagy felhasználja az álláspontot cáfoló ellenérveket is. A választás az egyoldalú és a kétoldalú bizonyítás között a befogadók előismereteinek, hajlandóságának, iskolázottságának függvényében alakulhat. A kevesebb előismerettel rendelkező, az elfogadásra nagyobb hajlandóságot mutató befogadó számára meggyőzőbb az ellenérveket kizáró, egyoldalú közlemény, míg a magasabb iskolázottságú befogadó igényli a kétoldalú megközelítést (Adamik – A. Jászó – Aczél 2004; vö. O’Keefe 2001: 579).

A kétoldalú érvelés gyakran hatékonyabb, mint az egyoldalú érvelés, mert a forrás hitelességét fokozza. Pechman azonban bebizonyította, hogy csak abban az esetben hatékony a kétoldalú érvelés, ha negatív releváns jellemzőt emelünk ki (Pechmann 1992: 450).

Kiemelten fontos és a saját érdek elleni érvelés technikájának a kategóriájába sorolható, ha beismerjük a saját hibánkat. Ariely (2011) kutatásában azt vizsgálta, hogy a bocsánatkéréssel hogyan változtatja meg az ügyfelek hozzáállását. A kutatásban részt vevőknek azt ígérte, hogy aki kitölti a kérdőívet, annak 5 dollárt fizet. Véletlenül többen fizettek a kutatásban részt vevőknek. A csoport egyik felénél csupán jelezték, hogy vissza kell fizetni a pénzt, a másik csoportnál viszont elnézést kértek a hibáért, beismerték, hogy hibáztak, és csak ezután kérték vissza túlfizetett összeget. Jelentős különbség volt a két csoport között a visszafizetés hajlandóságát tekintve. Ahol nem ismerték be a hibát, csupán 14% volt hajlandó visszaadni a pénzt, viszont abban a csoportban, ahol beismerték a hibát, 45% adta vissza az összeget. Habár Ariely a kölcsönösség elvével magyarázza meg a jelenséget („Az udvariatlan cselekedet miatt revansot vettek az emberek, és ezért nem adták vissza a pénzt”; Ariely 2011: 147), az eredményeket úgy is lehet értelmezni, hogy az őszinteséget mérhetően viszonyították a kutatásban részt vevők. Tehát a saját érdek elleni érvelésének hatékonyságát, kölcsönösség elvét is alá lehet támasztani.

A kutatás hipotézise

E kutatásnak az a célja, hogy megvizsgálja, hogyan reagálnak az ügyfelek arra, amikor – a pénzügyi termékek értékesítése során – az értékesítő a saját érdeke ellen, illetve mellette érvel. Arra is kitér a kutatás, hogy van-e különbség az ellenérvek témája között. A kutatásnak az a hipotézise, hogy hatékonyabb, ha az értékesítő saját pénzbeli veszteségére hívja fel a figyelmet, mintha egyéb (adminisztrációs, idő) ellenérvre hivatkozik. Összefoglalva: a hipotézis az, hogy a saját érdek elleni érvelés akkor a leghatékonyabb, ha az értékesítő a saját anyagi vesztesége ellenére is azt a terméket ajánlja.

Tesztanyag, módszer

Az első kutatásban összesen 200 fiatal egyetemistát kérdeztünk meg online és papír alapon. A kutatásban részt vevőket véletlenszerűen választottuk ki, a felmérés nem reprezentatív. A fiatalokat négy 50 fős csoportra osztottuk (lásd a következő táblázatot).

	A	B	C	D
Létszám	50 fő	50 fő	50 fő	50 fő
Jutalék	12000	36000	-	-
Adminisztráció	-	-	20 perc	60 perc

A csoporttagoknak egy általános leírást kellett elolvasniuk. A kutatásban csak olyan fiatalok vehettek részt, akik 18–25 év közöttiek, van hallgatói jogviszonyuk, és az előzetes kérdőívben azt jelölték be, hogy nem elégedettek a magyar egészségügyi ellátással. Azoknak a kitöltőknek, akik a vizsgálandó célcsoportba tartoztak, az alábbi szöveget kellett elolvasniuk.

Képzeld el az alábbi szituációt!

Tartasz attól, hogy ha egy kiránduláson, fesztiválon megsérülsz és kórházba kerülsz, nem látnak el megfelelően, vagy túl sok időbe telik, amíg rájönnek, mi lehet a probléma a szervezetedben. Megfelelő ellátást szeretnél megfelelő időben. Várólisták nélkül, előzetes időpont-egyeztetéssel, emberközpontú környezetben szeretnéd igénybe venni a korszerű berendezéseket alkalmazó egészségügyi szolgáltatásokat, hogy időben felfedezhető és megelőzhető legyen a súlyosabb betegségek kialakulása. Egy biztosítási manager a táblázatban összefoglalt két terméket ajánlja neked. E két termék járóbeteg-ellátás keretében biztosítja a betegség megelőzése érdekében a megfelelő vizsgálatokat, továbbá a nagy értékű diagnosztikai és ingyenes szűrővizsgálatokat. Az ilyen szolgáltatások biztosítás megléte nélkül sokkal több időnket és pénzünket emésztenék fel. Teljesen más világba csöppenünk, mint amit eddig megszokhattunk. A termékek részét képezik dietetikai és természetgyógyászati szaktanácsadások, így a vizsgálatokkal és az életmód-tanácsadásokkal együtt elérhető, hogy megfelelő minőségben élhesd a fiatal éveidet is.

Ne feledd! Egy betegség alkalmával nemcsak a magas költséggel járó orvosi ellátással és a drága gyógyszerekkel kell számolnunk, hanem a gyógyulási folyamathoz elengedhetetlen betegszabadság hátrányaival is egyben – jövedelmünknek ugyanis csak töredékét kapjuk meg. Így a növekvő költségek mellett csökkenő bevétellel kell szembenéznünk. A felmérések szerint Magyarországon a táppénzes esetek közül a hosszú, vagyis 1 hónapnál hosszabb táppénz az esetek 77%-át teszi ki!

A szöveg elolvasása után egy táblázatot kapott mindegyik csoport. Az A és a B csoport ugyanazt a táblázatot látta, a B és a C csoport viszont egy adatban eltérő táblázatot kapott (lásd 1. táblázat, 2. táblázat).

Havi díj	8.550	8.450
Belépési díj	2550	2450
Értékesítő jutaléka	12.000	36.000
Adminisztrációs költség	3.250 /év	3250/ év

Biztosítási szolgáltatás	Haláleset+ baleseti halál, illetve baleset miatt 79%-ot meghaladó maradandó egészségkárosodás esetén	Haláleset+ baleseti halál, illetve baleset miatt 79%-ot meghaladó maradandó egészségkárosodás esetén
Egyéb szolg.	dietetikai és természetgyógyászati szaktanácsadás	dietetikai és természetgyógyászati szaktanácsadás
Kedvezmény diákoknak	10%	10%

1. táblázat (az A és a B csoport táblázata)

Havi díj	8.550	8.450
Belépési díj	2550	2450
Értékesítő adminisztrációs terhe	20 perc	60 perc
Adminisztrációs költség	3.250 /év	3250/ év
Biztosítási szolgáltatás	Haláleset+ baleseti halál, illetve baleset miatt 79%-ot meghaladó maradandó egészségkárosodás esetén	Haláleset+ baleseti halál, illetve baleset miatt 79%-ot meghaladó maradandó egészségkárosodás esetén
Egyéb szolg.	dietetikai és természetgyógyászati szaktanácsadás	dietetikai és természetgyógyászati szaktanácsadás
Kedvezmény diákoknak	10%	10%

2. táblázat (a C és a D csoport táblázata)

A szöveg és a táblázat után mindegyik csoportnak más kérdésre kellett válaszolnia.

Az A csoport a következő kérdést kapta:

A két termék hasonló, de néhány dologban különbözik. A biztosítási manager az X terméket ajánlja Neked. Te melyiket választanád?

A B csoport a következő kérdést kapta:

A két termék hasonló, de néhány dologban különbözik. A biztosítási manager az Y terméket ajánlja Neked. Te melyiket választanád?

A C csoport a következő kérdést kapta:

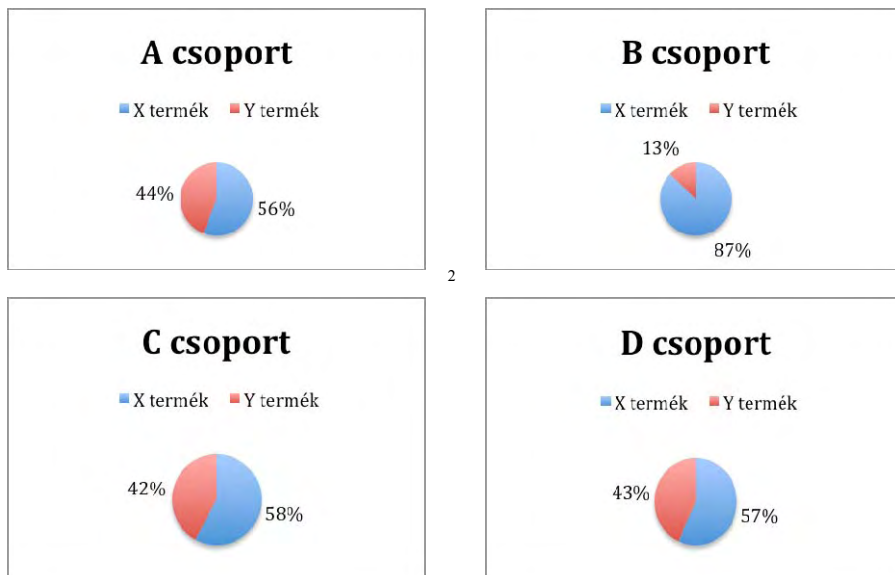
A két termék hasonló, de néhány dologban különbözik. A biztosítási manager az X terméket ajánlja Neked. Te melyiket választanád?

A D csoport a következő kérdést kapta:

A két termék hasonló, de néhány dologban különbözik. A biztosítási manager az Y terméket ajánlja Neked. Te melyiket választanád?

Eredmények

Az eredményeket a 16. táblázat foglalja össze. Az A és a C csoportnál érvelt a saját érdek ellen a manager.

2

3. táblázat

Ahogy a diagram is mutatja, az A csoportból 28 fő jelölte meg az X terméket és 22 fő az Y terméket. Tehát megfogadták a manager tanácsát. Azonban a B csoportban – ahol a manager a saját érdeke mellett érvelt, azzal, hogy az Y terméket ajánlotta – jelentős többség nem fogadta meg a tanácsot, és az X terméket választotta (43 fő). Ezzel szemben a C csoportban, amikor a saját érdeke ellen érvelt a manager, 58% választotta az X terméket, és csupán 42% az Y-t, tehát itt is megfogadták a manager tanácsát. A D csoportban hasonló eredmény lett, mint a B csoportban, azaz nem fogadták meg a manager tanácsát, amikor a saját érdeke mellett érvelt, azonban jelentősen kisebb volt az elutasítók aránya, mint a B csoportban (57% vs. 43%).

Következtetések

Összefoglalva jelentősen nagyobb volt az elutasítás akkor, amikor a jutalék kapcsán érvelt a saját érdeke mellett, mint mikor az adminisztrációs teher kevesebb mértéke miatt érvelt a saját érdeke mellett a manager (lásd 17. táblázat).

	B csoport (jutalék mellett érvelt)	D csoport (adminisztrációs teher mellett érvelt)
Elutasította a tanácsot	87%	57%
Megfogadta a tanácsot	13%	43%

4. táblázat

² Az A és a C csoportnál érvelt a saját érdeke ellen a manager.

Az eredményekből egyértelműen kiolvasható, hogy amikor a manager a saját érdeke mellett érvelt, akkor mindkét esetben jelentős volt az elutasítás mértéke. Az is meglepő eredmény lett, hogy amikor a saját érdekével szemben érvelt a manager, akkor sem volt kimagasló azok száma, akik megfogadták a manager tanácsát egyik csoportban sem, tehát függetlenül a jutalék vagy az adminisztrációs teher kapcsán. Itt nem olvasható ki jelentős különbség az A és a C csoport eredményei között. Ezekből az eredményekből az következik, hogy mérhetően befolyásolja az ügyfeleket, amikor – a pénzügyi termékek értékesítése során – az értékesítő a saját érdeke ellen, illetve mellett érvel, és mérhető a különbség az ellenérvek témája között. A kutatásnak az a hipotézise, hogy hatékonyabb, ha az értékesítő saját pénzügyi veszteségére hívja fel a figyelmet, mint amikor egyéb (adminisztrációs idő) ellenérvre hivatkozik részben beigazolódott. Azért csupán részben, mert akkor mérhető jelentős változás, amikor a saját érdeke mellett érvelt a manager. Összefoglalva, ha az ügyfél tudja, hogy a manager a saját érdeke mellett érvel és ezt jutalékban is lehet realizálni, akkor a legnagyobb az elutasítása az ügyfeleknek.

Részben tehát helyesen vélték az ókoriak, hogy a saját érdek mellett érvelés rontja a hitelességet, de a biztosítási managereknél a saját érdek elleni érvelés csak minimálisan növeli a forrás hitelességét. Ezt természetesen az ókoriak nem tudhatták. Ennek háttérben a biztosítás ügynöki szakma negatív társadalmi megítélése lehet (Andics–Németh–Veres 2007).

Irodalom

- Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra (2004) Retorika. Budapest, Osiris Kiadó.
- Andics Jenő – Németh Ildikó – Veres Zoltán (2007) CSaládi viszonyok és a fogyasztói magatartás szerepe a biztosításban.
<http://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2007marcius/fogyasztoi-magatartas-szerepe.html> Letöltve 2015.07.25.
- Ariely, Dan (2011) The Upside of Irrationality: The Unexpected Benefits of Defying Logic at Work and at Home. Harper Collins, Price.
- Arisztotelész (1982) Retorika. Ford. Adamik Tamás. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Bognár László – Forrai Gábor (2004) Esszéírás és informális logika.
<http://www.uni-miskolc.hu/~bolantro/informalis/L06.2.1.0.html> Letöltve 2015.07.25.
- Cialdini, Robert B. (2009) Hatás – A befolyásolás pszichológiája. Budapest, HVG Kiadó.

- Cicero összes retorikaelméleti művei. (2012) Szerk. Adamik Tamás. Pozsony, Kalligram.
- Cornificius (1987) A. C. Herenniusnak ajánlott retorika. Latinul és magyarul. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kipling, D. Williams – Bourgeois, Martin J. – Croyle, Robert T. (1993) The effects of stealing thunder in criminal and civil trials. In *Law and Human Behavior* 17(6):597–609.
- Pechmann, Cornelia (1992) Predicting When Two-Sided Ads Will Be More Effective than One-Sided Ads: The Role of Correlational and Correspondent Inferences. In *Journal of Marketing Research*. Letöltve: <http://www.researchgate.net/publication/271690571> 2015.07.24
- Quintilianus, M. Fabius (1913, 1921) Szónoklattana I. kötet: I–VI. könyv, 2. kötet: VII–XII. könyv. Fordította Prácer Albert. Budapest.
- Quintilianus, Marcus Fabius (2008) Szónoklattan. Szerk. Adamik Tamás. Pozsony, Kalligram.

* * *

Kmettyné Balogh Zsuzsanna

A nyelv annál tökéletesebb és elkészültebb, minél több mértékével bír a sokszínűségnek

Kazinczy Ferenc

Dóra Zoltán a címben idézett gondolattal nyitotta meg az 50. alkalommal ünnepelt magyar nyelv hetében, április 21-én, az V. Madách-szónokversenyt a Váci Madách Imre Gimnáziumban.

A Magyar Nyelv Barátainak Egyesülete, melynek a tanár úr elnöke, és a gimnázium magyar nyelvi és irodalmi munkaközössége szívügyének tekinti, hogy a népszerű slam poetry versenyek és a szaporodó flash mobok mellett a hagyományos érvelő beszéd, vagyis a szónoklás keretében gondolkodásra és véleményközlésre mozgósítsa a középiskolás diákokat. Olyan problémákra

igyekeznek évről évre ráirányítani a figyelmet, amelyek jelenünket, ezáltal jövőnket formálják. A humor, a nyelvi lelemény itt sem kizáró ok, és ha az érzelmi ráhatások mellé néhány logikai érv is társul, már csaknem biztos a siker.

Gondolhatnánk, hogy az ideai téma:

Nyelvünk sokszínűsége. Hogyan ítéljük meg a nyelvjavításokat?

nem volt igazán a tizenévesek világához közel álló. A jelentkezők előző évekhez képest szerényebb száma is ezt sugallhatná.

Szerencsére, akik mégis neveztek a versenyre, azokat megérintette a probléma, vagyis az egyre gyorsuló nyelvi egységesülési folyamat, amelynek következtében a tájnyelvi beszéd visszaszorul nyelvünkben. Ennek okait próbálták bemutatni.

Városunk és környéke a Palócföld déli határán fekszik. Az itt élők számára még nem szokatlan az izes palóc szó. De azt is érzik, hogy a nyelvjavítás használata napjainkban nem divatos, sőt „ciki”. A **többség lenézően tekint azokra, akik tájszólásban közlik gondolataikat**. A nyelvjavítás használata stigmatizál: az elmaradottság, földhöz ragadtság, sőt a közönségesség, unintelligencia előítéletes fogalmai kapcsolódnak hozzá. Kovács Péter versenyző olyan esetről számolt be, amelyben egy állásinterjú kárvallottja lett egy erős palóc tájszólásban beszélő munkavállaló.

Különösen fájó a tájszólás gúnyos lenézése azok számára, akiknek ez az anyanyelvet jelenti. Testvériskolánkból, az ipolysági Szondy György Gimnáziumból érkezett tanulók közül Farkas Viktória Kosztolányi Dezső *Nyelv és lélek* c. írásából vett idézettel kezdte beszédét: „*Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható.(...)*” – mondta. Számára és a felvidéki magyarok számára **a palóc nyelvjavítás** több egy nyelvváltozatnál, **magát az anyanyelvet jelenti**. Ők ragaszkodnak ehhez a tájnyelvhez, amit Magyarországon „megmosolyognak”!!! Pedig, mint mondta, ez jelenti nekik az összetartó erőt, ami az őseikhez, a magyar nemzethez fűzi őket, az édesanya, a nagymama szívmelegítő szavát. ...

Nézzük, milyen értékei lehetnek még a tájnyelvnek!

Ezen a nyelven szólnak meg népmeséink, népmondáink, így őrzik nyelvünk sokszínűségét. Stolcz Fanni ezért „visszatanultatná” a nyelvjavításokat, és a mesemondó versenyeken csak ezeket használnátná.

Jablonsky Benjamin szerint a tájszólásban mondott esti mesékkel mi lehetnénk Mikszáth jó palócai, szerinte, „az izes beszéd, olyan, mint a feltűrt ingujjú ember”.

Stolcz Fanni Babits Mihályt idézte: „A nyelvkinccs egyúttal gondolatkinccs. Akinek több szava van, több ismerete van. (...) Akinek több szava van egy dologra, több gondolata is van róla.”

Baráti Tamás számára fontos, hogy a közmédiában is megjelenjen a tájszólás. – Pozitív példaképe Reisz András meteorológus, aki nem félt palócosan beszélni, így kedvelte meg egy ország, sőt, képernyőre termett, intelligens embernek tartják. (Nevét csaknem minden versenyző megemléltette.)

Mosolyt csalt az arcokra Hostyinszki Bálint, aki ha miniszter lenne, minden tájegységben kötelezővé tenné a dialektus használatát.

A köznyelvi egységesülés felgyorsítója napjainkban főként az elektronikus média. Szerepére a versenyzők mindannyian utaltak. A problémát abban látják, hogy csak egy nyelvi változat, a Baráti Tamás által „pesti nyelvnek” nevezett hallható itt. Ő és a szlovákiai magyarok szívesen hallanának több izes tájnyelvi beszédet, hiszen az abban megőrzött szavak, nyelvi fordulatok a magyar kultúra részét képezik. Bár őt már szülei „affektáló” gyerekeknek tartják, számos palócok kifejezés és szófordulat került elő a tarsolyából a közönség nagy örömére.

Dr. Bóna Judit, a zsűri elnöke színvonalasnak tartotta a versenyt, amelyben érezhető volt a személyes érintettség. Örömmel töltötte el, hogy a versenyzők közül többen beszélnek a nyelvjavítást, és saját példákat mondtak a nyelvjavítás használatáról. Őket hétköznapi „hősöknek” is nevezhetjük.

A zsűri, melynek hagyományosan tagjai voltak: Tekes Rozália Kazinczy-díjas magyartanár és Fazekas Lászlóné magyartanár, az Adamik család nagyvonalú felajánlásának köszönhetően min-

den versenyzőt könyvjutalomban részesített, és öt tanulót tartott méltónak dobogós helyezésre. Ők szintén az Adamik család, illetve A Magyar Nyelv Barátainak Egyesülete díjaiban részesültek.

3. helyezett: Farkas Viktória Szondy György Gimnázium – Ipolyság

2. helyezett: Takács Kolos Váci Madách Imre Gimnázium

1. helyezettek: *Barát Tamás* Szondy György Gimnázium – Ipolyság

Jablonsky Benjámín Szondy György Gimnázium – Ipolyság

Kovács Péter Váci Madách Imre Gimnázium

Dóra Zoltán záró szavaiban összegezőként megállapította, hogy a tájnyelv színezi a nyelvet, amely Kazinczyt idézve: „...olyan, mint az ég a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékkal.”

Záró gondolatként szeretném megköszönni a felkészítő tanárok, kiemelten Ogné Czepek Mária és az ipolysági Tóth Tibor lelkes és elkötelezett segítő munkáját, amellyel a nyelvi kultúra ápolását végzik, és kívánom, hogy a rendezők jövőre is elég bátrak legyenek ahhoz, hogy szónokversenyt hirdessenek meg a Váci Madách Gimnáziumban.

K Ö N Y V S Z E M L E

Erdélyi Margit: *Kommunikáció és személyköziség*

Media Nova M, Dunaszerdahely, 2015. 192 l.

Erdélyi Margit neve és munkássága nem ismeretlen a Magyarantánítás olvasói előtt. A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék professzora, korábbi vezetője, akinek már több kötetét ismertettük. Kutatásai korábban főleg drámaelméleti és olvasásdidaktikai kérdésekre irányultak, ez alkalommal a nem kevésbé fontos kommunikációelméletet és a hozzá kapcsolódó rendkívül szerteágazó részterületeket mutatja be. A szerző szándéka, hogy elősegítse a hiteles verbális és nonverbális kommunikációt. Ezt a célt elméleti és gyakorlati megközelítésben kívánja teljesíteni.

A hat fejezetből álló kötet első része alapvető elméleti kérdéseket tisztáz, így a kommunikáció fogalmának meghatározása után az emberi kommunikáció tudományelméleti alapjait tárja fel, majd a kommunikációs modelleket veszi számba (pl. kereskedelmi, társadalmi, környezeti, tematizációs, tömegkommunikáció stb.). – A második fejezet az emberi kommunikációs aspektusait vizsgálja annak tényezői, funkciói és típusai szerint. Az utóbbi kapcsán összefoglalja a belső, a személyközi, a csoport-, a nyilvános és a tömegkommunikáció főbb jellemzőit.

A legerjedelmesebb fejezet a nonverbális kommunikációval foglalkozik. A terület kutatásának története után a szerző sorra veszi fajtáit, majd részletesen szól a nonverbális jelzések közül a megjelenésről, illetőleg az öltözködésről. Gyakorlatias tanácsokat kapunk arról, hogy milyen módszerekkel javít-

hatjuk nonverbális felkészültségünket. Érdekes módon első helyre kerül a humor, a nevetés, s ennek, majd a gesztusoknak – ezen belül a mimikának, valamint a kéz és a láb jeleinek – nagy terjedelmet szán a szerző, akárcsak a proxemikának, azaz a térhasználatnak.

A következő két fejezet – a kötet címének megfelelően – ugyancsak nagy terjedelemben a személyköziséget vizsgálja, először az érzelmi intelligencia tükrében, majd pedig a kommunikációs helyzetekbe illesztve. Az emocionális intelligencia (EQ) fontosságát abban látjuk, hogy iskolai méretekben is fejleszhető, sőt fejlesztendő is többek között interperszonális és az intraperszonális területeken, mint amilyen a társas tudatosság, az empátia, a kapcsolatteremtés, az öntudat és az önirányítás. A lelki élet, a lelki zavarok és a temperamentum szempontjából is tanulságos a kilenc alapérzelem részletes bemutatása. A boldogság, szomorúság, harag, félelem, féltékenység, szerelem, büntudat, remény áttekintése kapcsán felfigyelhetünk arra, hogy ebben a fogalmi sorozatban többségben vannak a negatív érzelmek, ez azonban az ember védelmi mechanizmusa szempontjából mégis érthető és természetes dolog.

Az utolsó két fejezetet a gyakorlatiasság jellemzi. Útmutatást kapunk, hogyan sajátíthatjuk el és fejleszhetjük tovább önkifejező és befogadó készségeinket. Thomas Gordon módszere nem csupán a tanári hatékonyság feltérképezését nyújtja tanulságul, ha-

nem a szülői és vezetői hatékonyság problémakörében is elkalauzol bennünket. A verbális eszközök közül szó esik a passzív és az aktív hallgatás, a megerősítő reagálás, a segítő kérdések, beszélgetéscímek szerepéről. A közel ötvenoldalas záró fejezet kommunikációs játékokat, gyakorlatokat és feladatokat tartalmaz a következő csoportosításban: érzékfejlesztő, emlékezetfejlesztő, fantáziafejlesztő és ritmusjátékok. Hozzájuk csatlakozik a térszabályozás, a mimika és a gesztusok gyakorlása. Ezek a különféle szempontok szerint összeválogatott játékok segítenek az interperszonális kommunikáció teljességének, helyességének, adekvát voltának kivitelezésében, és felhasználhatók mind az iskolai, mind az azon kívüli munkában, helyzetekben.

A kommunikációelmélet részterületeinek bemutatása korántsem lehet teljes. Pedig a szerző arra tö-

rekedett, hogy minél átfogóbb képet adjon mindarról, amelyet ma illik tudni erről a tudományágról. A szintetizáló munka éppen ezért részletekbe menő aprólékos helyett vázlatosan foglal össze minden lényeges dolgot. Így az érdeklődő olvasóban vagy a magyar szakos egyetemi hallgatóban olyan általános kép alakul ki, amely megfelelő rálátást biztosít a téma egészére, s amelyre szükség esetén lehet építeni. Erre az ismeretbővítésre pedig megvan a lehetőség, köszönhetően a rendkívül gazdag irodalomjegyzéknek és a pontos hivatkozási rendszernek. A közel 150 tételből álló bibliográfia a magyar és a nemzetközi szakirodalom legjavát tartalmazza, melyből nem hiányoznak szlovákiai, illetőleg szlovák nyelvű kiadványok sem.

Zimányi Árpád

„Fecskenezőben...” – Gondolataim a könyv olvasása során **Dr. H. Tóth István, CSc: „Nem fecske módra...”**

2016. április 2-án jelent meg Kárpátalján dr. H. Tóth István kandidátusnak, a prágai Károly Egyetem nyugalmazott egyetemi docensének a „Nem fecske módra...” című kézikönyve az olvasmánymegértés fejlesztéséről nemcsak tanítók és magyartanárok számára. Gondolataimat, véleményemet írom le az alábbiakban erről a szakkönyvről, egy olyan könyvről, mely talán az utolsó kiáltás...

Hogy miért is utolsó kiáltás?

Mert az anyaországtól elszakított eme kicsiny országrészben élünk még mi magyarok, akik sírva, izzadva ragaszkodunk minden röghöz, minden kimondott és kimondatlan magyar szóhoz. Mindent megpróbálunk, hogy magyarságunk fennmaradjon, de erőnk fogytán, lelkesedésünk elfogyóban. És ebben a helyzetben találkozunk egy olyan kiadvánnyal, szakkönyvvel, mely nekünk szól, ránk figyelve íródott, és visszaadhatja hitünket. Azt az üzenetet hordozza, hogy külhoni magyartanárként is fontos vagy, megerősít hivatásunkban, és nem utolsó sorban szakmai szempontból tanít, új szemléleteket tár elénk. Mindezt teszi alázattal és nagy segítőkészséggel.

Már maga a könyv megszületésének gondolata sem hétköznapi. Úgy gondolom, hogy H. Tóth Istvánt nem kell bemutatni szakmai körökben, sem az anyaországban, sem a határokon kívül szakadt nyelvészek, irodalmárok, pedagógusok, anyanyelvünk iránt elkötelezettek körében. Nem tisztzem, hogy pályafutását, szakmai elkötelezettségét, előadókészsé-

gét méltassam, hisz ezt mindannyian tudjuk és ismerjük. Szeretném kiemelni azonban azt az elkötelezettségét, melyet irántunk, anyaországon kívül élőkért érez és tesz. Teszi ezt a legnagyobb szerénységgel és szakmai tudással, odaadással és lelkesedéssel. Tudatában van annak, hogy milyen nagy szükségünk van szakmai jellegű kiadványokra. Meg kell jegyeznem, hogy már megjelentek és használatban vannak anyanyelvi, a *Helysesírási gyakorlatok* című ötkötetes sorozatának az 5., a 6. és a 7. osztályokra elkészített részei. Minden kárpátaljai, anyanyelvén tanuló diák térítésmentesen megkapta és eredményesen használja is a sorozat eddigi részeit. Előkészületben vannak a *Helysesírási gyakorlatok* a 8. és 9. osztályos tanulók részére is.

Dr. H. Tóth István rendszeres előadó tanára a Kárpátaljai Kölcsey Ferenc Nyári Pedagógus Akadémianak. Ezekben a továbbképzéseken az egész térség magyartanárai vesznek részt. Jelen kézikönyv megírásának gondolata itt merült fel először. Megfogalmazódott, hogy mennyire szükséges lenne egy ilyen jellegű szakmai kalauz. A kötet Beregszászban jelent meg, kiadója a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, szerkesztője Kovács András tanár, a Nagyberegi Református Líceum igazgatója.

A szerző a kéziratot kárpátaljai és magyarországi gyakorló pedagógusoknak adta először véleményezésre. Elsőként szóban történt meg a jelentős ter-

jedelmű anyag szakmai véleményezése, majd pedig írásban is elkészültek a javaslatok, valamint a tanácskozás hozzászólásai. Olyan pedagógusok lektorálták a könyvet, akik majd használói is lesznek ennek a kiadványnak. A könyvet lektorálták: Bárdos Nóra, szakmódszerész tanár, Beregszászi Járási Oktatásügyi Osztály; Fakász Valéria tanár, Barkaszoói Középiskola; Hnatik-Riskó Márta tanár, Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium; Iván Éva tanár, Derceni Középiskola; Paál Zoltán tanító, tanár, Szent Gellért Katolikus Általános Iskola, Kiskunmajsza; Zámbóné Kiss-Illés Magdolna tanító, tanár, Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Kiskunhalas. A könyv érdekessége még, hogy egy fiatal, tehetséges kárpátaljai festőművész, Gogola Zoltán munkáival van illusztrálva. Gogola Zoltán a Bereg Alkotóegyesület és az Art Tisza Művészeti Egyesületnek is tagja, maga is gyakorló pedagógus. Már korra gyermekkorától kezdve fest. Nemzetközi és hazai kiállításokon jelentek meg képei. A könyv illusztrálásának lehetőségét nagy örömmel fogadta. A rajzok, képek személyes ihletettségek, a művész lányai és felesége is megjelennek az illusztrációkon. Az illusztrációk gondolatébresztők, és mintegy összefoglalják a fejezetben leírtakat.

A könyv a beregszászi Kálvin Nyomdában jelent meg. A könyvészeti adatokból kiemelendő, hogy a kiadvány B5-ös méretű, 342 oldalas, grafikával illusztrált. A kötet borítója puha és színes, ragasztott. A belívek fekete-fehér színűek. Mind a szerző és a szerkesztő, mind az illusztrátor és a lektorok egyértelműen igényes kiadványt jelentettek meg, és kalandra invitálják az olvasót. A szakmai kalauz tartalma magával ragadó, korszerű szemléletű, dinamikus.

Dr. H. Tóth István „Nem fecske módra...” című kötete tíz fejezetből áll, elsődleges célja az olvasmánymegértés fejlesztése, és az ehhez kapcsolódó szemlélet ismertetése. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális nyelv- és irodalompedagógiai stratégiát sem. A szerző érthetően magyarázza meg, hogy miért fontos ez, hogy megvalósuljon, megvalósulhasson a tanítás, tanulás folyamatában. Olyan szemléletre van szükségünk, hogy diákjainknak biztosítani tudjuk a tanulásiirányítás során a szemlélődést, az elmélkedést, serkenteni tudjuk őket a gondolkodásra, a hozzáadás és az összegzés figyelembevételével.

Munkám jellegéből adódóan a kárpátaljai oktatás különböző szintjein jelen vagyok, így nem cse-

kély tanítási és felügyelői tapasztalattal is rendelkezem. Anyanyelv- és irodalomoktatásunk fájó pontjai a helyesírás tanítása, az olvasási készségek fejlesztése, valamint a fogalmazástanítás. E három alappillér elválaszthatatlan kapcsolatban van, és magyartanáraink bizony nem egyszer vért izzadnak, hogy kézzelfogható eredményeket mutathassanak fel. Ez a kézikönyv napjaink tanítóinak és magyartanárainak szól, a legalapvetőbb problémákat tárja elénk, például az „Y generáció” problematikájáról, hogy milyen súlyos következményekkel járhat, ha a tanulók nem fognak olvasni. Már ma tetten érhető a képzelőerő fogyatkozó hiánya, a beszédképesség csökkenése, a konfliktusmegoldó készség hiánya és sorolhatnám tovább. Ez a kézikönyv kézzelfogható módszereket ír le az olvasás technikájának az elsajátítására, valamint továbbfejlesztésére. Kiemeli az alsó tagozatos pedagógusok alapozó munkáját, annak megkerülhetetlen fontosságát, és különböző olvasási fajtákat tár elénk a szerző. Tulajdonképpen már a megértő olvasás kapcsán gondok merülnek fel tanítványainknál. Sajnos keveseknek adatik meg a bíráló-elemző olvasás és a problémamegoldó olvasás, pedig az lenne a célunk, hogy erre minden diákot megtanítsunk. A továbbiakban szerteágazóan taglalja a szerző az olvasóvá nevelés különböző eljárásait, részletesen mutatja be módszeres lépéseiket. Arra a következtetésre jutottam, hogyha pedagógusaink csak néhány eljárást valósítanak meg ezekből, már sokat tettek diákjaikért, az ő olvasástudásukért, olvasmánymegértésükért. Olvasni pedig kell, és érteni is kell az olvasottakat, a társas kapcsolatokat, a kommunikáció miatt.

A következő fejezetben a fogalmazástanítás problematikájával találkozhatunk. Azt hiszem, tanításunk egyik gyenge pontja. Tulajdonképpen minden osztályban előfordul több-kevesebb tehetséges tanuló, akik jól fogalmazznak, és általában a pedagógusok ezekre a diákokra építik munkájukat, ám a többiekkel nem igazán boldogulnak. Olvasható a könyvben egy idevágó kulcskérdés, miszerint: „Kinek fogalmaz a gyermek? A tanítónak? Mesternek?” Aki majd letöri a gyermekben az ambíciókat a helytelen, illetőleg a rossz pedagógiai hozzáállással. Nagyon fontos, hogy ebben az esetben a tanár hogyan értékel, hogyan lelkesít, hogyan tudja tanítványaiában továbbfejleszteni a fogalmazáskészség csíráit. Tartsuk mindig szem előtt, hogy nekünk, pedagógusoknak mindig újjáalkotóvá kell válnunk, mert csak így tudunk helyesen értékelni.

A könyv további részében ízelítőt kapunk a mese-k világából. Ahogy a zene világába a csodálatos Kodály-módszer segítségével juthatunk el, úgy az igazi irodalmat a népmesék segítségével ismerhetjük meg és szerettethetjük meg. Népmeséink csodálatosak, itt mindenki helyet kap: gyerek, kamasz, felnőtt, öreg, lány, fiú, nő, férfi.

Értékes része a „Nem fecske módra...” című könyvnek a közmondások, a szólások és szóláshasonlatokról és az ezek alkalmazásáról szóló rész. Tegyük kezünket szívünkre, hisz az igazság az, hogy tanterveinkben alig kapnak helyet, méltatlanul vannak száműzve, pedig igazi gyöngyszemei nyelvünknek. Szerzőnk felhívja pedagógusaink figyelmét ezek alkalmazására, háttér-információkkal szolgál, fejlesztő tevékenységeket mutat be.

Nem tagadhatom, hogy a kötet következő fejezete áll hozzám talán a legközelebb, a Bevezetés a családnak, iskola, barátság témakörök tanításába című. Az élet eme hármas alappilléreit támasztja alá epikus jellegű művekkel, irodalmunk gyöngyszemeivel, könnycsalogató alkotásaival. A Weöres Sándor-i igazságra irányítja a szerző pedagógusaink figyelmét: „Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.”

Jelen könyvben a versek világához érkezünk. Itt is jól követhető az összehasonlító szemlélet. A vers szeretete nem az iskolában kell, hogy elkezdődjön, hanem már szüleink születése előtt. Rávilágít a szerző, hogy bizonyos elemek keresgélésével meg lehet utálatni diákjainknál a verselemzést. Nem szabad a „verselemzést imitáló vadászszennvedélynek” engedni. A vers a művészi nyelv kódja, amit meg kell fejteni, hogy megértsük, amit a költő leír. Fontos, hogy mit mond a vers, mi az, amit megértettünk, és mi érintett meg. Elgondolkodtatott, hogy mennyire nem jó a mi irodalomtanításunk, hiszen bezsúfol mindent, mi magunk is teljességre törekszünk, és közben nem vesszük észre, hogy így elsőkélyesedik munkánk. Inkább kevesebb anyagot vegyünk az órán, de tudjunk játszani a versekkel, összehasonlítani más alkotásokkal, megszerettetni azokat. Jelen esetben ez a szemlélet az irodalom túlélését és megmenekülését is szolgálja.

Nem szabad kihagynunk a „Korról korra” című részt sem. Egy csodálatos válogatást kínál a szerző a nyolc évszázados magyar irodalomból, ráadásul kiváló fejlesztő feladatsorokkal. Ezekben a feladatokban teljes mértékben érvényesülni tud a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális anyanyelv-

használatot fejlesztő stratégia az irodalomtanítás gyakorlatában is. Az ebben a kézikönyvben található feladatsorok lehetőség szerint erősítik a digitális kultúrával való együttműködést is. A szerző nem törekszik teljességre, nem a történeti rendezőelv a fontos, a legfontosabb elv a szépirodalom szeretetére nevelés és az olvasás iránti igény felkeltése. Ezek a művek nem feltétlenül a tanterv részei, de megismerésük elengedhetetlen. Mindenképpen megjegyezném, hogy a *Halotti beszéd és könyörgés* kis szövegműnkkel kezdődik a nyolc évszázados magyar irodalombeli séta konkrét olvasmányok, szemelvények és a kapcsolódó fejlesztő feladatok élénk tárásával, így jutunk el a mai magyar irodalomból vett művekig. Foglalkozik ez a könyv Pázmány Péterrel, akinek életműve és szellemi hagyatéka nemzeti büszkeségünk. Közelebb hozza hozzánk a szerző Zrínyi Miklóst és a magyar barokkot. Az összehasonlító nyelvészet segítségével tanulóink élvezni fogják az akkori nyelv szépségeit. Kiemelném, hogy a könyv kapcsán behatóbban ismerhetjük meg Petelei Istvánt, aki a 19–20. század fordulójának egyik kiválósága, novelláival méltán helyet kaphat a világirodalom nagyjai között. *A tiszta ház* című fanyar hangulatú, szatirikus novellája mélyen megérinti a befogadót, a katarzis élménye felkavaró a mindenkori olvasó számára. Ady Endre kapcsán megjegyezem, hogy újabb impulzusokat kaphatunk, ez az alfejezet felvillanyozó teljes mértékben. Hasonló lendületet kaphatunk irodalmunk további képviselőitől is. Pedagógustársaim külön figyelmébe ajánlom Baka István, Dobozi Eszter, Király Levente, Parti Nagy Lajos, Rapai Nagy Ágnes, Szakács Eszter szemlélődésre választott műveit. A nyolc évszázados magyar költészetének eme csodálatos ívét méltán Kertész Imre zárja, aki 2002-ben irodalmi Nobel-díjat kapott *Sorstalanság* című regényéért. A magyar közvéleményt megosztotta ez a hír, de elengedhetetlen a regény megismerése, hisz a sorstalanság érzése, ennek mindenkit megérint, megérinthet. Azt hiszem, egyetérthetünk a regény azon soraival, miszerint: „Az idő segít. – Segít?... miben? – Mindenben.”

Dr. H. Tóth István könyve bevezeti az olvasót a drámatanítás világába is. Drámát tanítani az egyik legnehezebb kihívás. Támpontokat kapunk arra, hogy úgy tudjunk drámát tanítani, hogy nekünk és diákjainknak is kedve teljék ebben a műnemben és műfajban. Az „Adj, király, katonát...” kezdetű népi gyermekjátékon keresztül vezeti be a szerző a drámatanítást. Aztán részletesen tárgyalja a drámai műnemet, annak részeit, nyelvezetét, a drámai párbe-

széd, a cselekmény, a monológ fontosságát, a narrátor szerepét, az utószót és a közjátékot. A drámai művek elemzésének mozzanatait is megkapjuk a könyvben, kiemeli a szerző, hogy igen célravezető, ha a drámát színházi előadás keretében is meg tudjuk tekinteni. Ebben a fejezetben is találhatóak a fejlesztő kérdések, a továbbbépíthető, hozzáadó jellegű gyakorlatok. A drámákhoz egy misztériumjátékon keresztül is közelítünk, méghozzá egy Szakolyból való betlehemes ajánl feldolgozandó szemelvényként a szerző. Itt is figyelembe veszi a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális anyanyelvhasználatot fejlesztő stratégiát. A betlehemes játékok Kárpátalján még ma is élnek, főleg a serdülő korosztály kedvelői. Falvakban, de a városokban is járnak a fiatalok házról házra. Ez nagyon szép és élő népszokás korunkban is. Végezetül Szigligeti Ede „Liliomfi” vígjátékát ajánlja a szerző a kárpátaljai tanítók és magyartanárok figyelmébe annak érdekében, hogy ennek nyomán szerethessék meg és keltsék fel a figyelmet a drámai műnem iránt. Kétségtelen, hogy ez a mű felkelti és tartóssá is teszi az érdeklődést a dráma iránt.

A kalauz végén egy hosszú, komoly mennyiségű, 223 pontos bibliográfiát találhatunk, kárpátaljai

magyartanárként ezt is nagyon hasznosnak és fontosnak tartom. Olyan szakirodalommal találkozhatunk itt, melyet munkánk kapcsán állandó jelleggel használhatunk. Igazi útmutató!

Dr. H. Tóth István „Nem fecske módra” című könyve elérte célját. Megismerhettük főbb vonaliban a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális anyanyelvhasználatot fejlesztő stratégiát. Támpontokat, háttérismereteket kaptunk, nyelv- és irodalomtanítási eljárásokat, továbbfejlesztő feladattípusokat sajátíthattunk el. A kézikönyvet minden magyartanárnak, alsó tagozatos pedagógusnak ajánlom. Nem hiányozhat eszköztárunkból, hisz megismerkedve ezzel a kiadvánnyal, elképzelhetetlennek tartom további pedagógiai munkánkat.

Köszönöm, hogy megerősített pedagógiai hivatásomban a „Nem fecske módra” című könyv, hogy újból érezhetem azt, hogy milyen érték, ha valaki pedagógus, magyartanárré. Köszönöm a megbecsülést, munkánk elismerését, a sokoldalú biztatását minden jóhiszemű, jóakarattal, tenni vágyó kárpátaljai magyar tanár nevében.

Bárdos Nóra

Sokrétű nyelvhasználatunk **Cs. Nagy Lajos – N. Császi Ildikó: Magyar nyelvjárások** **Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2015**

Magyar nyelvjárások a címe Cs. Nagy Lajos és N. Császi Ildikó munkájának, amely 2015 őszén jelent meg Budapesten, a Tinta Könyvkiadó gondozásában, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, *Az ékes-szólás kiskönyvtára* című sorozat 36. darabjaként. Miért kell ismerni a nyelvjárásainkat? – teszik fel a kérdést a szerzők a kötet bevezetőjében. A magyar nyelvterületen beszélt nyelv jórészt regionális, szinte mindenütt találkozhatunk nyelvjárási jelenségekkel. Rendkívül sokrétű, bizonyos tájegységeken igen eltérő a magyarság nyelvhasználata, s – ahogyan a szerzők is érvelnek – e sokszínűség és bonyolultság ismerete szerves része kell, hogy legyen az általános műveltségnek és az anyanyelvi műveltségnek egyaránt. „A kisdíjakok jelentős hányada nyelvjárási háttérrel kerül az iskolapadba, ahol egyes tárgyaknak, fogalmaknak csak a helyi megnevezését ismeri, a köznyelvet nem – írják. – Ilyen esetben legalább két feladata van a tanítónak. Az egyik: a nyelvjárási forma mellé (és nem helyébe!) megtanítani a szélesebb körben használt változatot. Ezáltal egyszer-

smind a gyermek szókinccse is bővül a nyelvhasználati szintér tekintetében. A másik – talán ennél is lényegesebb – feladat a nyelvhasználat változatosságának a bemutatása: ugyanazt a fogalmat, jelenséget, viszonyt másképp is ki lehet fejezni attól függően, hogy a beszélő számára melyik a lényegesebb jegy. (...) A többféle változat bemutatása, elsajátítása egyúttal fontos eszköze a nyelvjárási előítéletek és tévhitiek eloszlásának, továbbá a nyelvi kifejezési másságok elfogadtatásának is. Ezáltal a nyelvhasználati konfliktushelyzetek lényegesen csökkenthetők, s kevésbé alakulnak ki kommunikációs gátlások a felnövekvő fiatalban.” Továbbá a nyelvjárások ismerete hozzátartozik nemzeti öntudatunk, nyelvi önazonosságunk kialakulásához. Magyarságtudatunk alappillére, úgy, mint a nemzeti múlt, a nemzeti kultúra vagy a néprajzi hagyományok ismerete. A *Magyar nyelvjárások* szakszerűen, kellő tudományos alapossággal, ugyanakkor közérthetően, kimondottan tudomány-népszerűsítő, tudományos ismeretterjesztő módon mutatja be a mai magyar nyelvjárásokat. Emelt szín-

tű érettségire készülő középiskolás diákok és tanárai, magyar szakos egyetemi hallgatók, más nyelvjárásterületen dolgozó pedagógusok, valamint a nyelvjárási iránt érdeklődő laikusok is haszonnal forgathatják. Nem csupán átfogó, hiteles képet kaphatunk általa a beszélt nyelv helyi változatairól, de a számtalan szemléletes példának köszönhetően szerfelett jól szórakozhatunk a kötet tanulmányozása során. Egy-egy nyelvjárási jelenséggel megismerkedve rácsodálkozhatunk nyelvhasználatunk sokszínűségére, a magunk vagy épp a másik által használt nyelvváltozat jellegzetességeire, szépségeire, s tudatosíthatjuk, hogy az adott nyelvváltozat használóiként, illetve ismerőiként micsoda különleges és értékes tudás birtokában vagyunk.

A bevezetőt követően a szerzők a nyelvváltozatok három fő típusát, a területi, a társadalmi és a köznyelvi nyelvváltozatokat különítik el, a magyar nyelv területi rétegzettsége alapján pedig megkülönböztetik egymástól a regionális köznyelveket és a csak egy-egy területen élő változatokat, a nyelvjárásokat. Majd sorra veszik a köznyelv és a nyelvjárás közötti hasonlóságokat és különbözőségeket, aláhúzza, hogy mindkettő teljes, önálló nyelvváltozat, s míg a nyelvjárás elsődleges, addig a köznyelv tanult nyelvváltozat, illetve a nyelvjárás korábbi nyelvváltozat, nem a nemzeti nyelv eltorzult, hibás változata, hanem az eredeti, ősi nyelvallapot öröksége. Ezt követően a szerzők a nyelvjárásoknak a magyar nyelv mintegy háromezer éves életében játszott szerepét tárgyalják: hogy a nyelvjárások helyzete miként változott meg a honfoglalás és a letelepedés, a magyar nyelvű írásbeliség, illetve a köze- és irodalmi nyelv kialakulása, valamint a 20. század történései, a trianoni békediktátum és a II. világháború után, s hogy vajon melyek ma a nyelvjárások legfőbb társadalmi funkciói.

A következő fejezetben a szerzők az egyes – hangtani, alaktani, szókészlettani és mondattani – nyelvjárási jelenségeket mutatják be, összefoglalóan, egy-egy példát használva, nyelvjárásinak tekintve elsősorban azokat a nyelvi jelenségeket, amelyek területileg különböznek egymástól, s a köznyelvhez képest is eltérést mutatnak. A nyelvjárási jelenségek között származásuk alapján megkülönböztetnek nyelvi archaizmusokat, önálló nyelvjárási alakulatokat és jövevényszókat, s térképlapokkal együtt mindegyikre több szemléletes példát is hoznak. Tudták-e például, hogy az önálló nyelvjárási alakulatok között a *katicabogárnak* közel hetven tájnyelvi megnevezé-

se van? Többek között: *petikebogár, ilonabogár, máriskó, máriabogár, katibogár, katika, katica, katinkabogár, katalinbogár, katalinka, katalika, katakata, bödekata* vagy épp *istenkaticája*. S azt tudják-e, hogy mi a *sifli*, a *fűrük*, a *bálka*, az *orda* és a *borovnica*? A kötet kölcsönzőkat tárgyaló részéből kiderül. Aztán a szerzők bemutatják, miként történik a nyelvjárási jelenségek keletkezése és terjedése, melyek az egygócu s melyek a többgócu jelenségek. Bizonyos jelenségek visszaszorulását pedig egy nyelvi archaizmus, a ma már csupán a palócban és a moldvai magyarban megtalálható *ly* hang sorsán keresztül vázolják fel. S végül a nyelvjárási jelenségek határaitól, az izoglosszákra többek között a kettőshangzók és az *egres*, avagy a *piszke, büszke, köszméte, pöszméte* példáját segítségül hívva beszélnek.

A továbbiakban a szerzőpáros nyelvi szintenként mutatja be a legjellemzőbb nyelvjárási jelenségeket. Nyelvjárásaink hangrendszerét a fonémák száma, gyakorisága és realizációja alapján vizsgálják. Szót ejtenek a nyelvjárási magánhangzórendszer két egészen egyedi eleméről, az *ĕ* és az *ē* fonémáról, az *ő*-zés, az *i*-zés, az *ü*-zés és az *a*-zás jelenségéről, s bemutatják a legfontosabbakat a köznyelvitől eltérő mássalhangzó-jelenségek közül, avagy feltárják, mi is történik a *mellát*, a *raktya*, a *bornyú*, a *gyisznó* vagy éppen a *mullik* esetében. Majd a legfőbb alakítási jelenségeket is sorra veszik – a szótövek, az ige- és névszóragozás, valamint a szóképzés köréből egyaránt. Így megtudhatjuk, hol és miért mondják például azt, hogy *fürdöttem, üttem, menek, dísznaja, faluk; várják!, lépik, gyön, iszuk, lássa, látá, Erzsiniit, leántam, eménk, aszthalho, bőri; menegél, megavodik, kenyérke, innya*. S bár a nyelvjárások mondatnyi sajátosságai, mondatszerkezeti típusai jórészt a köznyelvben is megtalálhatók, és viszonylag kevés mondat- és szövegtani elemzés készült napjainkig, a szerzők mégis bemutatnak egy-egy mondatnyi jelenséget, többek között ilyesmiket: *Gyorsan elmúlt az ünnepek, El szokok menni, okosabb az apjától, Meg fele indultak az emberek, a asztal, Nézek bé az ablakon..., Nem-e látta?* S hogy miért is érdekesek ezek, arról bővebben a kötetben. A szerzők természetesen a nyelvi szintek legváltozékonyabbjával, a szókészlettel is foglalkoznak, s a tájnyelvi szókészletet a köznyelvihez való viszonyában vizsgálják. Ennek alapján megkülönböztetik az alaki, a jelentésbeli, illetve a valódi, s ez utóbbin belül a fogalmi és névbeli tájszókat. Mit gondolnak, mire való például a *kurugla*, s mi lehet a *babaruca* és a *gruja*? S azt tudták-e, hogy a *budabácsi*, az *ördögbogár*, az *istente-*

hene, a jóidőbogár, a jóskabogár, a tűzbogár, a piroslégy és a suszterbogár nem más, mint a *bodobács?* A szerzők tájnyelvi szókészletünk idegen eredetű elemeiből és állandósult szókapcsolataiból is hoznak jó pár szellemes példát. Szemléltetésül a frazeologizmusok közül: *Öljön meg a cifra!, Nyalka jó estvét aggyik a takaros Úristen!, Van pénz, mint posztó, Nemakarás, fejvakarás.* A fejezet végén a nyelvjárási szókészletet feldolgozó művekkel, a tájnyelvi szótárakkal és a nyelvatlaszokkal ismerkedhetünk meg.

A következő fejezetben a szerzőkkel együtt arra a kérdésre kereshetjük a választ, hogy elhatárolhatók-e egymástól a nyelvjárások, és ha igen, akkor melyek az elhatárolás szempontjai. Vajon az egyes nyelvjárások elkülönítésére a szókészletani, az alakantani, a mondattani vagy netán a hangtani szempont a leginkább megfelelő? Vagy talán mindegyiket egyaránt figyelembe kellene venni? Miután a szerzők bemutatják a magyar nyelvjárások egyes osztályozási kísérleteit, Versegly Ferenc, Simonyi Zsigmond, Balassa József, illetve Juhász Dezső felosztását, a nyelvjárástípusok különleges fajtáit, az önkéntes áttelepülések vagy szándékos áttelepítések nyomán létrejött, a nyelv regionális köznyelvi vagy nyelvjárási változata által körbevett nyelvjárászigeteket, valamint az idegen nyelvi környezetbe került, s ezért korábbi nyelvi környezetétől elszakadt nyelveket, nyelvváltozatokat, a nyelvszigeteket tárgyalják. S kiemelik, hogy ez utóbbiak az általuk megőrzött nyelvjárási archaizmusok miatt tudományos szempontból rendkívül nagy jelentőséggel bírnak, s szemléltetésül a felsőöri nyelvsziget régiségeiből említenek néhányat.

Majd a mai magyar nyelvjárásterületek bemutatása következik, elhelyezkedésüket térképeken ábrázolva, az egyes nyelvjárások legjellegzetesebb vonásait ismertetve. Megismerkedhetünk a nyugat-dunántúli nyelvjárásterülettel, így a szorosabb egységet alkotó, a nyelvjárási sajátosságokban többnyire meg egyező őrségi, hetési és göcseji nyelvcsoporttal, Muravidék speciális, de nem teljesen egységes nyelvjárásával, illetve a mai Ausztria területén szigetszerűen elkülönülő burgenlandi magyar nyelvjárással. Aztán a köznyelvvél nagy részben azonos közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárásterületre, majd az *ő*-zés, *é*-zés és *l*-ezés jelenségével leírható dél-dunántúli nyelvjárásterületre látogathatunk el. S következik a Dunától keletre fekvő, erősen *ő*-zó és az *l*-ezést *j*-zéssel felváltó nyelvjárásterület, a dél-alföldi – a kiskunsági, a Baja

és a Szeged környéki nyelvcsoporttal és a bácskai nyelvvél, valamint a Bánát és a szerémségi szigetszerű magyarság nyelvjárásával. Majd pedig az egyik legjobban tagolt, kilenc nyelvjáráscsoportot magába foglaló nyelvjárási régiót, a palóc nyelvjárásterületet „barangolhatjuk be”, amely az összes között a legillabiálisabb terület, tehát itt jellemző a leginkább az ajakréses magánhangzók használata. S arról, hogy az ajakréses *á*, az *ly*, továbbá az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel magas hangrendű szavakban *e* helyett *i* hanggal való használatán túl melyek a palóc nyelvterület legmeghatározóbb jegyei, bővebben a kötetben. A Tisza–Körös vidéki nyelvjárásterület, így a hajdú-bihari vagy épp a kalotaszegi nyelvjáráscsoport jellegzetességeinek megismerése után a négy ország – Magyarország, Szlovákia, Ukrajna és Románia – határain áthúzódó északkeleti nyelvjárási régióba látogathatunk el, ahol a köznyelvvél való meglepő rokonságra figyelhetünk fel, nem véletlenül, ez a nyelvjárás lett ugyanis a köznyelv alapja. Ezért lehetséges az, hogy itt nincs meg a magyar nyelvterület nagy részére jellemző *é*-*e* szembenállás, s a terület *e*-zése a köznyelvvél meg egyező. Miután Erdély és talán az egész magyar nyelvterület egyik legarchaikusabb nyelvi táját, a többek között a sajátos *a*-zással, valamint a szórványosodással jellemezhető mezőségi nyelvjárásterületet is „bejártuk”, következhet az egyik legheterogénabb nyelvjárási régió, amely a köztudatban egész másképp él, mint ahogy a nyelvi jelenségekből igazolható. 1860-ban már Budenz József is hangsúlyozta: nem olyan egzotikus magyar nyelvi változat az itteni, amely távol esne a főváltozattól, s nem is egységes, hanem az úgynevezett székeknek megfelelően tagolt, bár tagoltsága ellenére abban feltétlenül egységes, hogy általános itt a nyílt *e* és a zárt *é* megkülönböztetése. A székely nyelvjárásterületről van szó. Utunk végén Romániába, a Kárpátok keleti lejtőire, ahhoz a nagyjából 240 ezres, magyar eredetű, római katolikusokból álló népcsoporthoz látogathatunk el, amelynek lakhelye soha nem alkotta Magyarország részét, s akik közül ma már csupán ötvenezren használják vagy értik a magyar nyelv helyi változatát. Ők a moldvai magyarok, vagyis a csángók, akikre a legnagyobb nyelvjárásiasság jellemző, a román jövevényszavak mellett ugyanis archaikus szókészletük és belső szóalkotásuk is jelentős. Megismerhetjük a nyelvváltozataikat, az északi és a déli csángó, valamint a moldvai székely nyelvjáráscsoportot, s megtudhatjuk, hogy sajátos kétnyelvűségükben milyen szerepet játszik ma a magyar nyelvhasználat.

A következő fejezetben a szerzők a nyelvjárási adatgyűjtés egyes módjait ismertetik, kiemelve, hogy a gyűjtés általános célja, hogy hiteles képet kapjunk egy kisebb vagy nagyobb beszélőközösség nyelvhasználati sajátosságairól. Megkülönböztetik az adott nyelvjárás több szempontú tanulmányozására lehetőséget adó általános és a szűkebb, speciális gyűjtést, a nyelvhasználat pillanatnyi állapotának tanulmányozására irányuló állapotvizsgálatot és a változások tanulmányozását célzó változásvizsgálatot, illetve a látszólagosidő- és a valóságosidő-vizsgálatot, amelyeket attól függően végzünk, hogy a nyelvhasználat éppen zajló változásaira vagy épp egy bizonyos időszak nyelvi változására vagyunk-e kíváncsiak. Ezt követően bemutatják az adatgyűjtési módszerek, a kérdőív és a szövegfelvétel jellemzőit, s rátérnek a számítógép nyelvjáráskutatásban játszott szerepének tárgyalására. A fejezetben megismerkedhetünk *A romániai magyar nyelvjárások atlaszával*, az első digitizált nyelvatlással, továbbá az első digitalizált regionális nyelvatlással, a *Szilágysági nyelvatlász-*

szal, valamint az első informatizált nyelvatlással, *Medvesalja magyar nyelvjárási atlaszával* is, és mindegyikből egy-egy térképlapot is láthatunk. A kötet utolsó fejezetében a szerzők a magyar nyelvterület különböző tájairól származó nyelvjárási szövegeket közölnék, s így is szemléltetik a korábbi fejezetekben bemutatott nyelvjárási jelenségeket. Zárásként – annak alátámasztására, hogy a kötet nem csupán értékes ismereteket közöl, de amellet még élvezetes olvasmány is – álljon itt egy rövid részlet az egyik nyelvjárási szövegből, egy szlovákiai magyar adatközlő gondolataiból:

„Má mindég, mindég azér csak kieszköztük, hogy mindögyyiknek lögyön valami, valami, aminek tuggyon örünyi. És mágának az ünnepnek is örüt, mindögyyik, mer ojam beállítottású család vótunk, hogy az ünnepnek is tuggyunk örünyi, nê csak annak, hogy a majd mit kapunk ünnepkor. Hanem maga ja ünnep lögyön igazi ünnep.”

Nagy Enikő

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raázt Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

A következő feladatsort *Szemán Renáta* tanárjelölttől kaptuk.

A nyelvjárások tanítása másképpen

Mivel a nyelvjárások tanítására igen kevés idő jut, és nehéz a különböző nyelvjárási sajátosságokat a diákokkal megismertetni, azokat bemutatni, így az alábbi, egy órában bőven megoldható feladatot javasolom.

Az egyes nyelvjárási területek jellemző tulajdonságairól készített összefoglaló vázlatot adunk a diákoknak (itt változtatatosan járhatunk el: lehet, hogy minden nyelvjárási területről kapnak egy-egy összefoglalót, de lehet az is, hogy csak néhányról, vagy éppen csak egyről). Az összefoglalókat készíthetjük együtt a diákokkal, de az is lehet, hogy előző órán ők készítenek a tankönyv és az órai munka vagy az internetes kutatás, anyaggyűjtés alapján

(http://geolingua.elte.hu/index_hu.html).

A meglévő vázlatot/okat a feladat elvégzéséhez használhatják a diákok.

Egy példa a vázlatra a Közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárásterülethez.

Áttekintés

<ul style="list-style-type: none"> - Korábban egységesen „dunántúli nyelvjárás” - Több további csoport <ul style="list-style-type: none"> • Csallóközi • Mátyusföldi • Szigetközi 	<ul style="list-style-type: none"> - Szókincs: egyik legszínesebb nyelvjárási terület - Délszláv és német eredetű szavak (<i>igen – ja</i>)
---	---

Nyelvi sajátosságok

<ul style="list-style-type: none"> - nyílt „e” hangot és a zárt „ë” megkülönböztetése <ul style="list-style-type: none"> • Pl.: <i>álmegy</i> (elmegy) - „é” hangot „í”-nek ejtik <ul style="list-style-type: none"> • Szél = időjárási jelenség • Szíl = valaminek a széle - „jé” hang: <i>ly</i> → <i>l</i> (kezd kikopni) <ul style="list-style-type: none"> • <i>kályha</i> – <i>kálha</i> • <i>lyuk</i> – <i>luk/lik</i> - Mássalhangzók elhagyása <ul style="list-style-type: none"> • +a magánhangzó hosszúvá válása <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>bolt</i> – <i>bót</i> • + helyette a „t” vagy „l” hangok kettőzése <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>hagyta</i> – <i>hatta</i> ➢ <i>padló</i> – <i>palló</i> • „el” igekötőnél az „l” elhagyása, helyette: „ë” <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>elment</i> – <i>ëment</i> • Három mássalhangzó esetén a középső kiesik <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>ülj le</i> – <i>ű le</i> - Főnévi igenevek: „ni” → „nyi” <ul style="list-style-type: none"> • <i>enni</i> – <i>ennyi</i> • <i>aludni</i> – <i>alunnyi</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - „n” helyett „ny” <ul style="list-style-type: none"> • <i>tehén</i> – <i>tehény</i> • <i>beton</i> – <i>betony</i> - „j” helyett „ty” vagy „gy” <ul style="list-style-type: none"> • <i>kapja</i> – <i>kaptya</i> • <i>dobja</i> – <i>dobgya</i> - „hogy” vége lemarad → „ho” <ul style="list-style-type: none"> • <i>Megkérdeztem tőle, ho mit gondol.</i> - Toldalékok végének elhagyása <ul style="list-style-type: none"> • <i>apádhoz</i> – <i>apádhó</i> • <i>szomszédtól</i> – <i>szomszédttú</i> - A névelő mindig „a” <ul style="list-style-type: none"> • <i>a ablak</i> - Magánhangzó-változások <ul style="list-style-type: none"> • o, ó → u, ú <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>bokor</i> – <i>bukor</i> ➢ <i>borul</i> – <i>burul</i> • a → o vagy o → a <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>csalán</i> – <i>csollány</i> ➢ <i>boglya</i> – <i>bagla</i> • e → ö vagy ö → e <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>elég</i> – <i>ölig</i> ➢ <i>össze</i> – <i>essze</i>
---	--

Az egyes jelenségek, hangtani változások megbeszélése után csoportosan vagy párban mondatokat osztunk ki a diákoknak. A feladatuk az, hogy a vázlat segítségével próbálják az adott nyelvjárási ejtésnek megfelelően felolvasni a mondatot. A többiek ellenőrizhetik, hogy jó volt-e a bemutatás.

Javasolt mondatok:

Elmondtam már százszor, hogy neked kell átmenni a szomszédhoz uborkáért.

Elmentem apádhoz, ott várt a bolt mellett.

Ülj le ide a kályha mellé, ne az ablaknál ácsorogj!

Ma szép zöld füvet kell adni a tehénnek.

Nehogy nekidobjad a labdát a kerítés szélének!

Tegnap elhagytam a régi, lyukas nadrágomat.

Kapjad össze magad, aztán indulj el az előadásra!

Olyan kemény ez a padló, mintha betonból készült volna.

Várjuk ötleteiket. Levelüket folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére:

raatz.judit@gmail.com

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

A MAGYAR NYELV KÖNYVE

Szerkesztette: A. Jászó Anna

24 cm, 824 oldal, ára 3780 Ft

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKŐRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I-II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Adamikné Jászó Anna: JÓKAI ÉS A RETORIKA

24 cm, 263 oldal, ára 2520 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Raátz Judit – Tóth Etelka (szerk.): A BEMUTATÓ BESZÉD

A 16. Kossuth-szónokverseny beszédei és a verseny keretében rendezett tudományos konferencia előadásai.

24 cm, 272 oldal, ára 2520 Ft

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

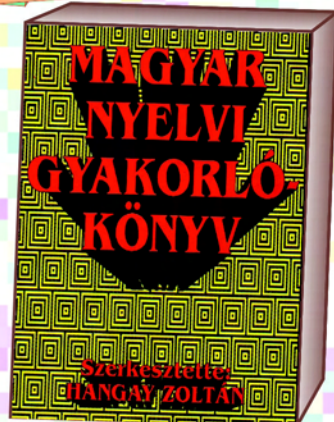
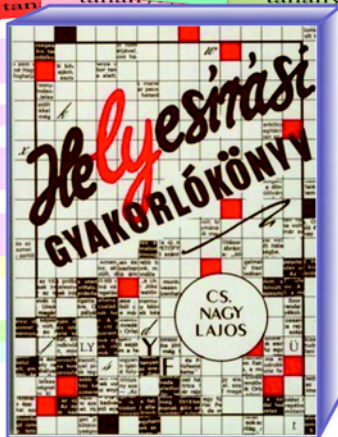
24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.